

זה השער לה'

ויהי נועם ה' וגו'

בס"ד

בהג"ר עמ"י עש"ז

ס פ ר

בית יעקב

ח"ב

במדבר דברים

פרקי אבות מגילת אסתר מגילת רות ומגילת איכה

דרושים, פירושים, חידושים וליקוטים מכפרי רז"ל על התורה
בפרד"ס נצמדים, מזהב ומפז רב נחמדים, הנאמרים בצדק ובכור
היושר נבחנים.

זאת פעולת איש האלהים צדיק והכיד וענו הרב המופלא,
בנסתר ובנגלה, דנהירין ליה שביליה.

כמהר"ר יעקב הכהן טראב (מסלתון) זצוק"ל.

זוה הס' הנוכחי הוא א' ממה שהשאיר אחריו ברכה ג' ספרים נפתחים
הנז' בהקדמת ספרו שארית יעקב ח"א. ה' יוכנו להוציא לאורה, זו
תורה, שאר כתיבותיו ופניני אמריו על במדבר, דברים, חמש מגילות
והגדה של פסח, כדי לעשות נח"ר להרב המחבר ז"ל זכותו תגן
בעדנו ובעד כל המתנדבים והמשתדלים להוציא לאור חמדה גנוזה,
והם קהל עדתינו הק' ילידי דמשק הדרים בעי"ת ניוירק חברת ק"ק
דמשק אחיעזר הי"ה, יחד כולם אתה ה' תשמרם, וכצנה רצון תעטרם,
ואורך ימים ושנות חיים טובים ומתוקנים יוסיף להם, ויזכו לראות
בביאת הגואל בעגלא ובזמן קריב אכ"ר.

המשתדל ע"ה צ"ון בכמהר"ר מרדכי טראב הכהן מסלתון הי"ו
בן אחיו של הרב המחבר, ממלא מקום מר אביו, משרת ומכהן
בק"ק דמשק אחיעזר בעי"ת ניוירק יע"א.

נדפס

בעיה"ק ירושלים תובב"א

שנת תשל"ב

פרקי אבות

פרק א'

משה קיבל תורה מסיני פי' החיד"א ז"ל בפתח עינים במשנ"ל דבשעה ששמעו ישראל אנכי ולא יהיה לך נעקר יצה"ר מלבם וכשאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה חזר יצה"ר למקומו. והשתא אם היו שומעים כל יו"ד דיברות מפי הגבורה עקורים היו מיצה"ר וכולם היו יודעים התורה כי היו דבקים בהקב"ה ולא עשו עגל ולא חטאו אבל בהיות שאמרו דבר אתה וכו' חזר יצה"ר והיה מה שהיה חטאות הצבור והיחיד ופסק הדבקות ונשארה ידיעת התורה לראשי הדורות והשרידים אשר ה' קורא. וז"ש משה קבל תורה דהיינו תרי"א מצות כמ"ש במכות ע"פ תורה צוה לנו משה דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ומאחר שמשה קבל תורה דהיינו תרי"א לזה נתמעטה הידיעה כי גבר אויב שהוא יצה"ר ומזה נמשך ומסרה ליהושע וכו' כי ידיעת התורה נשארה אצל גדולי הדורות ותלמידיהם.

באו"א פי' הנז' דיש לחקור דמרע"ה סירב מאוד לילך לפרעה ולמה לא סירב כלל בקבלת התורה ואחד מתירוצים שיש בזה הוא דראה להקב"ה שהניח כל הר וגבעה ובחר בסיני שהיה גמוך ושפל א"כ הקב"ה חפץ בשפל ומעתה אין לסרב לקבל התורה דהקב"ה רוצה שפל והוא מחזיק עצמו לשפל מהכל. וז"ש משה קבל תורה ולא סירב מסיני מסיבת סיני שהקב"ה רצה בו שרוצה בשפל וע"כ סבר דאין לסרב דהוא שפל.

באו"א פי' ברכת אבות יצ"ו כי הטעם שנתנה תורה ומצות ע"י שליח הוא מרע"ה ולא שמעו ישראל כל התורה מפי הקב"ה. טעם א', הוא מפני כי שכר המצות צריך להיות נצחי כמו המצות שהיא נצחית כן שכרה צריך להיות נצחי וא"כ מוכרה שהקב"ה יתן השכר בעוה"ב שהוא נצחי משא"כ בעוה"ז שהוא כלה ואבד. והנה הקב"ה מקיים התורה וכתוב ביומו תתן שכרו וא"כ בעבור זה צריך לשלם השכר בעוה"ז משום ביומו תתן שכרו וא"כ מכל מקום נראה אם יתן בעוה"ב כדי שיהא נצחי לא אפשר לקיים ביומו אשר ע"כ נתן התורה ע"י שליח הוא משה וקי"ל השוכר פועל ע"י שליח אינו עובר משום ביומו לא השליח ולא המשלח כי זה לא שכרו בעצמו וזה לא שכרו בשבילו וא"כ השתא שפיר יוכל הקב"ה לתת השכר לעוה"ב ולא יעבור על ביומו וכו' ונמצא לפי טעם זה דע"י שהקב"ה נתן התורה ע"י משה צריך האדם להמתין בקבלת השכר לעוה"ב ואינו יכול לקבוע שכרו בעוה"ז. טעם ב', דע"י שנתן התורה ע"י משה והוא לימדה לכל ישראל א"כ בזה כל דורות שאחריו ממנו יראו וכן יעשו שאם באו בני אדם הרבה ללמוד לא יקוץ בם ויאמר למה לי לטרות ללמד תלמידים הרבה די לי בשנים או שלושה כי הנה בעתה ללמוד מן מרע"ה שהוא לבדו קבל התורה

כולה ולמדה לכל ישראל ולא קץ בהם ואיך יקוץ איש זולתו אשר לא יגיע ברבוי התלמידים אחד מאלף ממרע"ה משא"כ אם היו לומדים כל ישראל התורה מפי הקב"ה כמרע"ה לא היה נמצא איש כמשה שהעמיד כ"כ תלמידים כדי שיקחו דורות הבאים ק"ו ממנו. טעם ג'. כדי שבזה יהיו מוכרחים להרבות גדרים וסייגים במצות התורה והוא כי מאחר שמעיקר המצוה אין להם שכר בעוה"ז אלא בעוה"ב משום שנתנה התורה ע"י שליח א"כ באיזה זכות יהיו ניוונים בעוה"ז ולכן מוכרחים להרבות גדרים וסייגים כדי שבשכר הגדרים והסייגים שהם תוספת על החיוב יקבלו רוב טובה בעוה"ז כי מ"ש שכר מצות בהאי עלמא ליכא הוא על עיקר המצוה אבל הגדר שהאדם מוסיף מעצמו יכול לתבוע שכרו בעוה"ז כי דוקא בעיקר המצוה שיצאה מפי הגבורה י"ל טעם זה כמו שהיא נצחית כן שכרה. אבל הגדר הנתקן ע"י אדם בעבור שיהיה משמרת לעיקר המצוה אין לומר טעם זה. והנה ע"י שניתנה התורה ע"י משה אשר מזה נעשה ששכר מצות בהאי עלמא ליכא הנה ממילא נולד דבר אחר שצריך להרבות בסייגים כדי שיוונו בשבילם בעוה"ז. בז"ו משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' ר"ל ע"י שמרע"ה קבל התורה לבדו וישראל לא קבלו עמו אלא למדו ממנו והוא מסרה ליהושע וכו' הנה מחמת זה הם אנשי כנה"ג אמרו ג' דברים הו' מתונים בדין היא התורה שנקראת דין כמשה משמים השמעת דין שדרז"ל על התורה כי בזה נמצא שהתורה ניתנה ע"י שליח וא"כ הו' מתונים בשכרה לקבלו בעוה"ב ולא תוכלו לתבוע בעוה"ז ועוד יצא מזה ענין אחר והוא כי והעמידו תלמידים הרבה דהשתא כל א' יש לו ליקח ק"ו מן מרע"ה שהי"ל כמה אלפים ורובבות תלמידים ולא קץ בהם. ועוד יצא מזה כי השתא ועשו סייג לתורה שצריכים אתם להוסיף גדרים וסייגים מעצמכם כדי שתוכלו לקבל רוב טובה בעוה"ז בשכרם כי מאחר שעיקר המצוה אין לכם שכר אלא בעוה"ב א"כ במה תהיו ניוונים ומקבלים רוב טובה בעוה"ז אלא בהכרח שתוסיפו סייגים כדי ליקח שכרם בעוה"ז ודו"ק א"ד יצ"ו.

ובזה אפ"ל כו' הפ' פרשת אחרי, ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. הכוונה ושמרתם שתעשו סייגים וגדרים לתורה ע"ד משז"ל ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרתי ע"ז אשר יעשה אותם האדם ע"י הסייגים שהאדם עושה אותם ע"ז וחי בהם יהיה לו חיות בעוה"ז כמ"ש ה' יצ"ו דמה שאוכלים בעוה"ז בעבור הסייגים וגדרים. ודו"ק.

אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים וכו' פי' ה' ברכת אבות וז"ל: ידוע ששם אלהים הוא דין וחצי השם לבדו הוא רחמים כי שם אל הוא חסד כמשה חסד אל כל היום והנה מי שהוא צדיק גמור שעובד להשי"ת באמת יכול הוא להתפרנס ולקבל השפעה גם עפ"י מדת הדין משא"כ בצדיק שאינו גמור אינו יכול להתנהג עפ"י מדת"ד כ"א עפ"י מידת הרחמים כמשרז"ל ע"פ הרחוקים מצדקה, על הצדיקים שכל העולם נזונים בדרך צדקה ר"ל עפ"י מדת הרחמים והם נזונים בזרוע ר"ל עפ"י מדת הדין יען כי לא יש מה לקטרג עליהם ולכן גם מדת הדין מסכמת להשפיע ולהטיב להם ועיין במוהרמ"א ז"ל בפ' אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו' שר"ל כל מה שהבטיחני השי"ת היה עפ"י מדת הרחמים וע"כ יש פחד ממדה"ד אבל אם יהיה אלהים עמדי ושמרני,

ר"ל שתסכים גם מדה"ד שהוא שם אלהים עמדי בזה יהיה נכון לבי בטוח לגמרי ע"ש. וז"ש אל תהיו וכו' על מנת לקבל פרס ר"ל כאותם בני אדם שאינם צדיקים גמורים ואין בעבודתם יכולת וחזק להשפיע להם עפ"י שם אלהים שהוא מדה"ד כי אם עפ"י שם אל שהוא רחמים והוא החצי משם אלהים וזהו פרס מלשון חצי כי אם הו' כעבדים וכו' ר"ל כאותם הצדיקים גמורים שיש יכולת בעבודתם ליוון עפ"י מדת שם אלהים ג"כ שאינם רוצים ליוון עפ"י מדת הרחמים דוקא וכמ"ש יעקב אם יהיה אלהים כנו'.

יוסי בן יוחנן אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. פי' ה' ברכת אבות ידוע שהגוף נקרא בית והנה יש בגוף כמה נקבים וחלונות כמו העין והאוזן וכו' שצריך האדם לפותחם במעשה טוב שהוא הריח העיקרי של האדם בזה ובבא. ולסותמם במעשה הרע שהוא ההפסד של האדם. ור"ל שאם הוא לצורך מצוה ועבודה צריך לפתוח עיניו ואזניו וכו' אבל ראיה אסורה ושמיעת דברים אסורים וכו' טוב יותר לסותמם. בזו"ו יהי ביתך שהוא הגוף שלך פתוח בפתחים שיש בו דוקא לרוחה ר"ל לדבר שיצא לך ממנו ריח ולא הפסד. גם עוד אצוץ ויהיו עניים בני ביתך ר"ל בני ביתך אלו האברים שלך תחשוב אותם כמו עניים ממש דלית להו מגרמייהו כלום. ר"ל שכל פעולה שתעשה אל תייחס הפעולה אל האברים לומר שבכחם עשו זאת אלא צריך שתאמין כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל שאם עיניך לנוכח יביטו אל תאמר עיני טובים וחזקים ולכן הביטו למרחוק אלא השי"ת הוא הנותן לך כח וכן על זה הדרך ומ"ש וסופו יורש גהינם דהנה יש רשעים גמורים אשר אינם ראויים לעונש גהינם מיד אלא קודם גהינם עושים להם יסורין קשים ומרים ואח"כ מביאים אותם לגהינם וז"ש וסופו יורש גהינם סופו דייקא שלא יוכל ללכת תו"מ לגהינם אלא בתחילה ידונו אותו ביסורין ולבסוף גהינם. ע"כ.

הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו'. כ' החיד"א ז"ל בפת"ע דרך הלצה במ"ש ע"פ חסד ואמת נפגשו בשעת בריאת האדם נעשו מלאכי השרת כתות כתות מהם אומרים יברא וכו' חסד אומר יברא שהוא נוח. אמת אומר אל יברא שכולו מלא שקרים צדק אומר יברא שכולו מלא צדקות שלום אומר אל יברא שכולו מלא קטטה מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו ארצה שנ' ותשלך אמת ארצה נמצא דהשלום אינו רוצה בבריאת האדם שכולו מלא קטטה ובפרט זה צריך שלא לאחוז מידת השלום רק לאהוב הבריות אף שהם בעל מריבה. וז"ש אוהב שלום שתאהב שלום וכל עסקך לשלום. ובכלל ראה הפקדתיך להיות רודף שלום ר"ל רודף כאויב לו והיכי יתקיימו שניהם אהבה ורדיפה לזה פי' מאי דסליק מאי דאמינא רודף שלום היינו ששלום אינו רוצה בקיום המין האנושי השלום אמר אל יברא דכוליה קטטה ואתה תרדפנו ותהיה אוהב את הבריות שלא כמדת שלום דשונא את הבריות. ובשאר תהיה אוהב לשלום שתהיה מקרבן לעשות שלום ביניהם וגם לתורה לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ובזה יתקיימו אוהב שלום ורודף שלום. א"ד ז"ל.

הוא היה אומר נגד שמא אבד שמיה פי' ה' ברכ"א יצ"ו במ"ש על ג' דברים העולם עומד דין אמת שלום והנה אמת שלום ר"ת אש שהוא שורף כשתחבר דין עמהם יהיו ר"ת דשא שהוא ירק שאינו שולט בו האש לרמוז שאם יעשו

ג' אלו יחד לא ישרפו בגהינם והעולם לא ישרף במדת הדין. והנה הפ' קרא לדין משפט דכתיב אמת ומשפט שלום וכו' והם ר"ת שמא. ובזו"ו נגד שמא ר"ת הנו"ל בעבור ג' עמודים הנו"ל אבד שמיה לס"מ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי וע"י ג' עמודים אלו נזכה לגאולה ולהכי שפיר אמר הפסוק אמת ומשפט שלום ע"י ג' אלה תזכו לגאולה ותשפטו בשעריכם הם שערי ציון מקום הסנהדרין יראו עינינו אכי"ר.

הלל אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי דהדברים באו סתומים מה כוונתו בזה אכן פי' ה' אברהם את ידו יצ"ו עפ"י מה דפסחים דס"ו וז"ל ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא פעם אחת חל י"ד ניסן להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו להם אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו שלחו וקראו לו אמרו לו כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת הלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחה את השבת אמרו לו מניין לך אמ"ל נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד מה מועד האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת והרי שני תמידין בכל שבת ומוספין בשבת וביו"ט שחל להיות בשבת הוא יותר ממאתים ועוד ק"ו הוא ומה תמיד דאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת מיד הושיבוהו בראש ומינהו נשיא עליהם והיה דורש כל היום כולו בהלכות פסח התחיל מקנטרן בדברים אמר להם מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם את שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו אמר להם הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להם לישראל אם אין נביאים הם בני נביאים הן למחר מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו ראה מעשה ונזכר הלכה אמר להם כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון וכו' אמר רב יהודה א"ר כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מנלן מהלל דהתחיל מקנטרן בדברים וקא אמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי ע"כ.

עוד נקדים מאי דאמרינן בסוכה ד' ג"ן ע"א דהלל הוא דאמר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מה כאן ופי' רש"י דהלל היה אומר הנוסח שאומר הוא יתברך אם אני כאן והוא השראת שכינתו וע"ש בתוספ' וע"ד זה פי' בזה"ק ס' בראשית ד"ע אם אני כאן אי שכינתא דאיקרי אני שרייא כאן הכל כאן כל טיבו ואם אין אני כאן מה כאן לא חשיב טיבו שלימא בנין דשכינתא לא שרייא עכ"ל ונמצא דהלל מאז מקדם נשתבח במידת הענוה כל ימיו כמ"ש בשבת דל"א לעולם יהא אדם ענותן כהלל דהיה מרכבה לשכינה שהושיבוהו בראש ומנוהו לנשיא התחיל מקנטרן בדברים וא"ל מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם? עצלות שבכם שלא שמשתם שני גדולי הדור הוכיחו ממנו בגמרא דחכמתו מסתלקת הימנו כיון שהשכינה נסתלקה ממנו ולא נתנהג גם בשררתו כמו משה והאיש משה מהיכן למדו שאמר ונחננו מה כמ"ש בגמ' דהוא יותר מהאבות והשתא ז"ש הלל בעצמו אם אין אני לי אם תראה באמרתי בפי ובשפתי

אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מה כאן דהוא על ענותנותי תמיד השכינה עמדי ושוב אתם ראייתם אם אין אני לי דהוא בסוג אין אני כאן דנסתלק חכמתי ממני על כי היה סילוק שכינה הסיבה הוא דהיה לי השמטה בזה מי לי דאמרתי לבני בתירא ונכשלתי לומר מי גרם לכם שאעלה מבבל להיות נשיא עליכם ונוקשתי באמרי פי ולכן זו היא סיבה דבאתי לגדר אם אין אני כאן דממה שאמרתי זאת לפניכם אם אני כאן עתה ונהפוך הוא אם אין אני לי הסיבה הוא מי לי דאמרתי מי גרם לכם ולפי האמת וכשאני לעצמי דידענא בנפשאי דאני בעצמי ניצוץ משה רבנו ע"ה ראוי לחזור בי ולומר מה אני דהיינו ואנחנו מה כלשון שאמר משה רבינו ע"ה ממש ולחזור בי ולאחוז במידתו הטובה בעונה יתירה. ולהיות כי הלל היה גלגול שלשי הבל משה והלל וידוע מ"ש גורי האר"י דפעמים שלש עם גבר לבא בגלגול לתקן ושוב לא יש תיקון לבא בגלגול לתקן לכן סיים במאמרו לומר ואם לא עכשיו אימתי דעד פה תבא לא תוסיף לבא בגלגול לתקן דעד הג' לו' בא ותו לא.

פרקי אבות פרק ב'

רבי אומר איזו היא דרך ישרה וכו' פי' ה' בן פדהצור ז"ל ס' צו בהק' משו"ל שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' עד שבא רע"ק ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. ומצינו נמי להירא את ה' שהוא הת"ח כמ"ש בשבת כ"ג מאן דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן מאן דמוקיר רבנן הו"ל ליה תתנוותא רבנן מאן דדחיל רבנן איהו גופיא צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא, משתמען מיליה כצו"מ ומריהטא דלישנא משמע דמאן דדחיל עדיף טפי ואיכא ביה מעליותא מרחים ומוקיר רבנן דאילו הנך לא הוי שפרו בגופו אלא בבניו וחתניו משא"כ בדחיל השבת הוי בגופו. וזהו אפשר כו' רבנו הקדוש דשתי מדות הבאים לאדם ואינו יודע באיזה מהם יבחר כגון הני דמספקא לן אם רחים עדיף או דחיל עדיף ע"ז הדריכו להיות ודחיל יען דהתפארת שיש לו הוא מדידיה וז"ש כל שהיא תפארת לעושיה דייקא דהיינו דחיל דאיהו גופיה צו"מ ואמר עוד ותפארת לו מן האדם שם רמוז דאי לאו בר הכי יש לו תפארת מב"א דהיינו דמשתמען מילי כצורבא מרבנן משא"כ בהני.

באו"א פי' ה' הנז' במ"ש בפ"ק דע"ז ת"ר כשנתפס ר"א ו' ברטא ורחב"ת למינות אמ"ל ר"א לר"ת אשריך ר"ת שנתפסת על דבר א' אוי לי שנתפסתי על ה' דברים אמ"ל ר"ת אשריך שנתפסת על ה' דברים וניצול אוי לי שנתפסתי על דבר א' ואין אני ניצול שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה ע"כ. נמצא אתה למד מאן דעסיק באורייתא לבד לא מהני אלא בעי גמילות חסדים עמה. ואפשר שז"ש רבנו הקדוש בן אדם הבא לשאול באם יעסוק בתורה יומם ולילה ולא יפסיק מלימודו או יפסיק כדי לעשות ג"ח ולזה יעץ חכם שיעסוק בתרוייהו בלימוד תורה שהוא תפארת לעושיה וגם תפארת לו מן האדם דהיינו ע"י שעושה ג"ח עם הבריות מפארים אותו ע"כ.

באו"א פי' ה' אשד הנחלים ז"ל ד' ס"ב במשול"ל טעם ששכר מצוה בעה"ז ליכא הוא מטעם שמא יחמיץ ויהא תוהה על הראשונות לפיכך שכר כל אדם צפון עד לאחר מותו ולפי"ז המזכה את הרבים שאין חטא בא על ידו כדי שלא יהא הוא בגהינם ותלמידיו בגן עדן כמ"ש ביומא ד' פ"ז א"כ בדין הוא שיטול שכר גם בעה"ז דמידי הוא טעמא דהן בקדושו לא יאמין שאני זה דנכון לבו בטות שלא יבא לידי חטא. וז"ש איזוהי דרך ישרה שיבור לו ר"ל להנאתו והיינו לקבל שכר בעה"ז ולז"א כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם דהיינו שעושה ומעשה לאחרים וכיון שתפס במידה זו יש לו שכר גם בעה"ז דמידי הוא טעמא כדי שלא יחמיץ וזה נכון לבו בטות. ע"כ.

באו"א פי' ה' אש דת בהק' מתלוקת הפוס' דאם רשאי הת"ח לזלזל בכבוד עצמו היכא שהוא פטור כמ"ש בענין האי צו"מ דידע סהדותא לחבריה לא ליזיל לבי דינא דזוטא מיניה דזילא ביה מלתא אם רשאי או לא דלהרמב"ם רשאי ולהרא"ש אינו רשאי וכתב ה' חוות יאיר ז"ל סי' ר"ה דאף להרא"ש ז"ל לא אמרו כן אלא דוקא במצוה שהיא בין אדם לחברו כמו שהתורה פטרה לזקן ות"ח שאינה לפי כבודו והוא מבזה תורתו ואיכא אסורא אבל במצות שבין אדם למקום אין בו משום בזוי כבוד שכל הנוהג קלת ראש לצורך גבוה אף שאינה מ"ע ממש רק ג"ח דילפינן לה מוהלכת בדרכיו כגון ר' אלעאי דהוה מרקד אתלת לשמת חו"כ הר"ז משובח וכו' ועוד כתב דר' אלעאי אדם מפורסם בחסידות שאני עכ"ד. וכן כתוב כל המונע עצמו מלשמות בעשיית המצוה ראוי ליפרע ממנו שני' תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה וכל המגיס דעתו ותולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו הרי זה חוטא ושוטה וע"ז נאמר אל תתהדר לפני מלך וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו הוא הגדול המדבר העובד מאהבה כדוד שני' ונקלותי עוד מזאת ע"כ. והשתא ז"א איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם שהוא תלוי בברייתו אם רצה לזלזל בכבודו אם הוא רשאי ומפרש שכל שהיא תפארת לעושיה אם הוא מפורסם בחסידות ותפארת לו מן האדם והיתה לו לכבוד ולתפארת שעשה אותו דבר רשאי לעשותו וסיים מילתיה שלאיש אשר כזה צריך שיהיה זהיר לעשות כן במצוה קלה כבחמורה וכמ"ש ה' חוות יאיר שאף לג"ח דאתי מדרשא רשאי הוא לזלזל בכבודו מפני כבוד המצוה כר' אלעאי. ע"כ.

באו"א אפ"ל בהק' מ"ש ז"ל דאין לבריה כלום אצל בוראה דמי הקדימני ואשלם. אכן כתבו ז"ל דאם האדם יש בו יר"ש זוכה בדין ליטול שכרו משום דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שהיא בידו של האדם ואינה גזורה עליו מן השמים. עוד אמרו דע"י העונה מבטל טענה זו וסי' במה אקדם. עוד אמרו דהזריונות במעשה המצוה מבטל טענה זו וסי' זריזין מקדימין למצות. מעתה ז"א איזוהי דרך ישרה שיבור לו להנאתו ליטול שכרו משלם ולבטל טענת מי הקדימני. עז"ק כל שהיא תפארת לעושיה ר"ל שיהיה בו יראת שמים שהיא תפארת לעושיה ר"ל שיהיה בו יראת שמים שהיא תפארת לו שהוא עשה אותה מעצמו ואינה בידי שמים עוד אחרת ותפארת לו להנאתו שיטול שכרו ולבטל טענת זו מן האדם ר"ל שיבחר במידת הענות וילמד מן האדם שהיא ר"ת אברהם דוד משה שהם נשתבחו במידה זו וגם ר"ת מן האדם מה ע"ד ונחננו מה. עוד אחרת לבטל טענה זו

והוי זהיר במצוה קלה וכו' ר"ל שיהיה זהיר וזריז ונשכר בקלה כבחמורה ותוריון מקדימין ונוטלים שכרם משלם. ודו"ק.

הסתכל בגי' דברים ואי אתה בא לידי עבירה. דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין פי' ה' עוללות אפרים ז"ל בס' עיר גבורים במ"ש בגמ' גדול מה שנאמר במשה יותר מאברהם דבאברהם נאמר ואנכי עפר ואפר ובמשה נאמר ונחננו מה. והכונה בזה הוא דעקביא ו' מהללאל אמר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה וכו' מאין באת מטפה סרוחה ולאן הולך למקום עפר ולפני מי עתיד וכו' לפני ממ"ה הקב"ה וכולם רמוזים בתיבת מה דהראשונה שבא מטיפה סרוחה רמוזה בתיבת מה ע"ד שאמר הפ' מה כחי כי אייחל וכחי רומז לטיפת הנרע כמש"ה כחי וראשית אוני והשנית שהולך למקום עפר ומעותד למיתה רמוזה בתיבת מה ע"ד שאמר הפ' ומה קצי כי אאריך ימי שסוף אדם למות והשלישית שהוא עתיד וכו' רמוזה בתיבת מה ע"ד שאמר הפ' מה אנוש כי תזכרנו ותיבת תזכרנו רמז לדין ותשבון ע"ד שאמר הפ' ויכתב בספר זכרון לפניי. א"כ בתיבת מה רמוזים השלושה אכן בתיבת עפר רמוז דוקא השתיים שתחילתו קומץ עפר וסופו להיות עפר לכך אמרו גדול מה שנאמר במשה יותר מאברהם דמשה אמר ונחננו מה שרמוז בה ג' אלה אבל באברהם נאמר ואנכי עפר שאין רמוז בה רק השתיים. וז"ש דע מה למעלה ממך ר"ל שתיבת מה תמיד תניח אותה למעלה ממך כדי שלא תבא לידי עבירה שרמוז בה השלשה ומה הם השלשה ראשונה עין רואה רמוז למיתה שהאדם רואה אותה בעיניו והשנית אוזן שומעת רמוז לביאתו מטיפה סרוחה שהאדם אינו רואה אותה בעיניו כ"א שומע מאחרים מאביו ואמו שביאתו לעולם היתה כך. והג' וכל מעשיך בספר נכתבין והוא עתיד לתת עליהם דו"ה ועי"ז הוא גיצול מעבירה, ע"כ. ובזיו"ו כו' הפ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ר"ל תיבת מה הקב"ה שואל מעמך שתניח תיבת מה בין עיניך תמיד שרמוז בה ג' אלה כדי שע"ז בא ליראה את ה' אלהיך שלא תבא לידי עבירה ודו"ק.

והרב ברכ"א יצ"ו רמוז אומרו דע מה למעלה ממך כי קודם אותיות מ"ך יש אותיות ל"י וידוע משז"ל כל מקום שנאמר לי הוא דבר קיים לעד ולעו"ע. והנה יש קודם אותיות מ"ך שהם רמוז לעניו אותיות ל"י לרמז כי העניו לא ימוט לעולם וישאר קיים במעשי לעולם משא"כ הגאה. וז"ש דע מה למעלה ממך ר"ל באותיות שהם למעלה מאותיות מ"ך ואז תכיר כמה גדול ערך הענות.

באו"א דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין! שמעתי מפי אחימלך ז"ל כוונת התנא שהיצר הרע בא בטענה אל האדם שיעשה כל מה שלבו חפץ ואין עליו שום חטא ועון. וידוע מה שאמרו רז"ל דלמה ברא הקב"ה את האדם בשתי עינים ושתי אוזנים ושני ידים הטעם הוא שהם עליו כשני עדים שיעידו עליו שאם יכפור ויאמר לא עשיתי עון פלוני יבואו שני עיניו ויעידו עליו וכן ידיו מעידים עליו ולפעמים היצר מתגבר על האדם באופן זה שמיעצו שיוכל לעשות העבירה באופן זה שאם רוצה ליהנות בעיניו באשר יוכל לסגור אחת ויפתח אחת ונמצא שיש עליו רק עד אחד דווקא. והתורה אמרה על פי שנים עדים יקום דבר וכן בשמיעת האוזן כשרוצה לשמוע נבלות הפה ומיני היתול יוכל לסתום אוזן אחת וישמע בשניה וממילא יש עד אחד

ועד אחד אינו מעיד ואין עדות קיימת וכן בידינו יוכל לעקום יד אחת וכו' אבל עצתו נבערה. כי אמרו רז"ל כי בכל לילה ולילה עולה הנשמה למעלה וכותבת בידה כל מה שעשתה ביום שהוא וחותמת בידה על דרך וביד כל אדם יחתום ועצתו אינה מועילה.

וזה שאמר התנא דע מה למעלה ממך כלומר שתביט בכל עת שהוא יושב למעלה ממך שאם אתה חפץ לעשות כעצת היצר הרע המיעצך ותעשה העבירה בעין אתה וזה אומרו עין רואה שתוכל לראות בעין אחת ותראה את העבירה יען שיעין אחת היא עד אחד ואין קיימת העדות גם תוכל לשמוע דברים האסורים וליהנות מן העבירה בשמיעה זאת דהיינו אוזן אחת לבד תשמע וכו' אבל תדע שעצתו זאת אינה כלום יען שכל מעשיך בספר נכתבים אבל תדע שעצתו זאת אינה כלום יען שכל מעשיך בספר נכתבים יען שבכל לילה ולילה הנשמה עולה למעלה ומעידה עליך הן טוב והן רע וחותם בידך וזהו שאמר וכל מעשיך בספר נכתבים ע"כ.

אף הוא ראה גולגולת וכו' פי' החיד"א ז"ל שם משם רבינו האר"י ז"ל כי הלל הוא בחי' מרע"ה וכשם שמרע"ה חי ק"ך שנה כן הלל חי ק"ך שנה וכשם דמרע"ה פרגס ישראל מ' שנה כך הלל ג"כ וכשם שמרע"ה היה עניו כן הלל וכשם שמרע"ה הטביע את פרעה בים אף הלל בדור הזה ראה גולגולת אחת שהוא פרעה אותו הידוע צפה ע"פ המים הזדונים ואמ"ל על דאטפת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אטפוך והפך פניו נגד ישראל ואמר וסוף מטיפיך יטופון כי כל המצר לישראל בעת התחיה יטופון ויחזרו ויטופון כמש"ה ואלה לדראון וכו'. והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. פי' החיד"א ז"ל בפת"ע במשז"ל עד שאדם יבקש שיכנסו ד"ת לגופו יבקש שלא יכנסו מעדנים לגופו. ונתבאר אצלינו דהמעדנים הם מהסט"א ואם גופו גדל בסט"א אין ד"ת יכולים ליכנס. וז"ש התקן עצמך שיהיה גופך טהור ולא תהיה אחיזה לסט"א ללמוד תורה כי בהיותך כלי מחזיק ברכה מסטרא דקדושה אח"כ תלמוד תורה ויכנסו ד"ת בגופך שאינה ירושה לך ר"ל דהירושה באה לאדם והיה כצדיק כרשע יורש אביו לא כן התורה שאם הוא רשע הוא פוגם ואינה נכנסת בגופו. ע"כ.

הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה פי' ה' בני שלמה סד' ה' בן פדהצור ד' ע"ט ע"ג במשז"ל דפועל יכול לחזור בו בחצי היום אכן ה"ד בשכיר יום שאין עליו לגמור את המלאכה אבל פועל קבלן שצריך לגמור מלאכתו אינו יכול לחזור בו ואם חזר ידו עה"ת. והנה התנא קאמר בתחילה היום קצר וכו' והפועלים עצלים א"כ לכאורה נראה שהאדם על הארץ בעשיית המצוה הוי כפועל קבלן שצריך לגמור מלאכתו ואם לאו ידו עה"ת וא"כ נפיק חורבא לשמא יתיאשו מן השכר כי התורה ארוכה מארץ מידה וכו' ולו יחיייה גבר שנין אלפין א"א לגומרה וא"כ יאמר נא ישראל לדיק יגענו לז"א לא עליך המלאכה לגמור כלו' אינך כפועל קבלן וא"ת א"כ שאיני כקבלן אהיה כשכיר יום ובכל עת וזמן שארצה לחזור הרשות בידי כדין פועל לז"א ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה מן הטעם האמור כפועל דעבדי הם ולא עבדים לעבדים וז"א אין אתה ב"ה לגבי הקב"ה וכו'. ע"כ.

באור"א פי' הגו' ס' תצוה במה שפי' ה' אהבת עולם כו' תפי' כי לקח טוב זכו' במאי דקי"ל המוכר שדהו היפה ועיל ונפיק אזוזי אפי' לא פש גבי דלוקח אלא זוז אחד לא קנה הלוקח את כולה ויכול לחזור בו. והנה הקב"ה מכר התורה לישראל ודמי המקח הוא היגיעה ושמירת המצות ובכל יום ויום הקב"ה עיל ונפיק אזוזי לאמר שמרו מצותי. וז"ש כי לקח טוב נתתי לכם ואפי' כי היא לקח טוב והוי מוכר שדה היפה ודמי המקח הם היגיעה במצות ובכל יום ויום הקב"ה עיל ונפיק אזוזי לאמר שמור את כל המצות מ"מ בבקשה מכם תורתי אל תעזבו כמו דקי"ל בעלמא דהמוכר שדהו היפה ועיל ונפיק אזוזי דגם לוקח חוזר בו ע"כ. וא"כ יש לחקור לפי"ז אמאי מעניש הקב"ה את האדם אם עזב את התורה כיון דדינא הוא יכול לחזור בו. אכן הת"י הוא דמאחר שכל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל ובראנו לכבודו ונתן לנו תורתו תורת אמת להחיותינו בעוה"ז ובעוה"ב אם ח"ו נעזב את התורה הו"ל כפויי טובה וכאילו ח"ו התורה היא לרעתינו דאפי' מלך בשר ודם שנתן לעבדיו שדה ואמ"ל שע"י קנין שדה זה הם גשכרים הרבה בעושר גדול יעשרהו ובשביל אהבתם מכרה להם והראיה שהמלך אינו צריך לשום ממון שהוא הוא המרחם על עבדיו ונותן להם בשעת דוחקם והם אינם נותנים לו ואם אחרי זה יניתו השדה וילכו להם פשיטא שהמלך יגדל חרון אפו עליהם לאמר אני כל עצמי מה שנתתי להם שדה יפה זו אינו אלא בשביל אהבתם וחיבתי אשר גדלה עמם ואיך עכשיו מאסו בטובה אשר השפעתתי להם לא האמינו לדברי מכאן מודעה שאהבתם עמי לפגם. מכל שכן וקל וחומר מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מקור החכמה ממנו נובעת ושבה התורה בכמה מדות טובות עד אין מספר ובחר בנו מכל האומות ונתנה לנו לטובתינו איך לא יחרה אפו אם עזבנו אותה. וה' שארית יעקב ז"ל כתב ע"ד ה' מר זקנו הגו' ז"ל כי כונתו ית' לתלות קנין התורה בקיום המצות להיות דוחק כעייל ונפיק אזוזי והוא משום להרבות שכרם אי משום גדול המצוה ועושה אי משום דהיה בידם לחזור מן המקח ואפי"ה הם מחזיקים בתורה. ולפי"ז מתיישב חקירת המפ' דאיך ח"ו עובר על בל תלין ולפי"ה ניחא דלפי"ז אין לנו שכר על המצות מן הדין אלא דוקא על עסק התורה משום דהמצות שאנחנו עושים הם בעד דמים שאנחנו חייבים במקח התורה ושכר עסק התורה נותן לנו בעוה"ז כמש"ה אורך ימים וכו' וכן אז"ל ות"ת כנגד כולם, ומה שנותן לנו שכר מצות בעוה"ב לאו מתורת פעולת שכיר יהיב אלא משום שאנחנו מחזיקים בתורה ויגיעים במצות אפי' שהיינו יכולים לחזור בנו ולכן ליכא בל תלין וכאמור מעתה א"ש כו' התנא דמן הדין לא עליך המלאכה לגמור כיון שהתורה היא כשדה היפה ואם רוצה הלוקח לחזור יכול כמו שהמוכר יכול לחזור משום שהקב"ה עייל ונפיק אזוזי. לכאור' נראה שמן הדין היה כך אבל ולא אתה בן חורין להבטל ממנה בטענה זו משום דכיון דבחר בנו ה' ולטובתינו עשה לנו את כל הכבוד הזה אי אפשר לעזוב את התורה. וכי תאמר ולמה עשה ה' ככה לתלות קנין התורה בעסק המצות ולעשות הענין כמוכר שדה היפה ועייל ונפיק אזוזי. הו"ל להחליט את מכר התורה. לז"א אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה. ר"ל כיון שהיו יכולים לחזור בהם מן המקח ואינן חוזרים יש להם שכר מרובה וכדי להרבות שכרם עשה ה' ככה להיות עיל ונפיק אזוזי. וכ"ת א"כ שכר מצות ליכא בעולם דמן הדין אינו חייב לתת לנו

שכר על המצות כיון דכל עצמם של המצות אינם אלא דמי התורה ועל עסק התורה הוא שיש לנו שכר לא על המצות לז"א ונאמן הוא וכו' ר"ל אף דמה"ד אם ירצה הקב"ה אינו נותן לך שכר בעד עמל המצות מ"מ יען שהיית יכול לחזור בך ולא חזרת נאמן הוא לשלם לך שכר פעולתך. ולפי"ז דוק והבן איך הקב"ה מלין מתן שכר של המצוה לעת"ל. וז"ש ודע מתן שכרם של צדיקים לעתיד לבא ר"ל מזה תדע ששכרם לעת"ל וליכא בל תלין דכיון דהמצות הם דמי התורה ואין שכר פעולת המצות מוטל על הקב"ה לפרוע כדי שיקיים בל תלין אלא מה שנותן לנו שכר משום שאף שהיינו יכולים לחזור, עכ"ז אין אנתנו חוזרים בנו ולזה ליכא בל תלין. עכ"ד ז"ל.

ובזי"ו כו' מ"ש בתחילה היום קצר וכו' והשכר הרבה ובעה"ב דוחק. הכונה דבא לרמוז דאף דמן הדין אין לנו שכר על קיום פעולת המצות כיון שהם דמי החורה עכ"ז והשכר הרבה והטעם משום דבעה"ב דוחק ר"ל דעיל ונפיק אזוי וא"כ דינא הוא דיכולים לחזור בנו ועכ"ז אין אנתנו חוזרים משו"ה נותן לנו שכר הרבה על קיום המצות. ודר"ק.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בפת"ע כו' אומרו ונאמן וכו' ודע וכו' בחקירת הראשונים דאמאי משלם הקב"ה לרשע קצת מצותיו בעוה"ז ולצדיקים לעוה"ב, דמן הראוי והיה כצדיק כרשע שכר המצות לעוה"ב. ותי' ה' אשד הנחלים ז"ל במ"ש המפ' טעם שאין הקב"ה משלם שכר בעוה"ז משום ב"ת. הטעם דהיראה ביד האדם וכשעושה מצות ולומד תורה ביראה קונה בשבח כלי וליכא בל תלין והתינוח בצדיק. אך ברשע אין כאן שבח כלי והוא שכיר לכן משלם שכרו בעוה"ז משום בל תלין. ות"ה וז"ש ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם כי אתה קנית בשבח כלי וז"ש מלאכתך דבצד מה נקראת שלך דקנית בשבח כלי לכן ש"מ בה"ע ליכא ומזה תבין ששכר צדיקים לעת"ל לא כן הרשעים שאינם קונים המצות דאין להם שבח כלי וז"ש ודע שמתן וכו' ר"ל בזה דע והבן דדוקא שכר צדיקים לעת"ל ולרשעים משלם בעוה"ז. עכ"ד.

באו"א פי' ה' אשד הנחלים ז"ל ד' ס"ו במ"ש בגמ' עבד עברי שחלה שלש ועבד שלש שאינו חייב להשלים והק' החוס' דמ"ש מן השכיר שאמרו בהשוכר את האומנים דהיכא דאניס שכר לא יהיב ליה אלא שכר מה שעשה. ותי' הרא"ש משם מהר"י דשאני עבד עברי דקיבל שכרו מקודם. לא כן גבי שכיר דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף לכן מנכים לו אם לא עבד. וז"ש אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה הא אם לא למדת הרבה שבאו עליו יסורין לא והדגש למה כיון שדין עבד עברי יש לנו דאם חלה ג' וכו' אין מנכים לו לזה תי' ונאמן וכו' ודע וכו' ושאני ע"ע שהקדים לו שכרו אבל שכר של צדיקים הוא לעתיד לבא. ע"כ.

פרקי אבות פרק ג'

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' דע מאין באת וכו' פי' החיד"א ז"ל בפת"ע עפ"י מ"ש מהר"ח ז"ל בשערי קדושה דמארבע יסודות באים כל מיני עבירות. מיסוד האש הנה באה רישא דדאבה היא הגאווה ונמשכים

מזה הכעס וההקפדה וכיוצא. מיסוד הרוח נמשך כל דיבור אסור וסי' ולרוח ממללא. מיסוד המים נמשכות תאוות הגופניות בעריות ומאכלות וכיוצא. ומהעפר נמשך העצבנות והעצלנות לקיים מצותיו ית' ואין עבודתו בשמחה ע"ש. ובזו"ו דעקביא בן מהללאל בהיותו גדול בדורו ואין העזרה נגעת וכו' ביקש למצוא ארוכה ומרפא לד' מראות נגעים הנו' ומצא כדי גאולתו להסתכל בהני תלת מילי. זה יצא ראשונה דע מאין באת מטיפה סרוחה וכשתסתכל בזה אתה תתוה כי ע"מ יתגאה האדם והוייתו הנה בא מטיפה סרוחה ובהביטו אל שורשו ועיקרו יחזור לצורו ויכנע לבבו וינצל מגאווה וכעס והקפדה מהם ומהמונם ולאן אתה הולך למקום עפר וכו' בין תבין את אשר לפניך אייה איפה כל שעשועיך מהיכלי שן וצבע רקמתיים ובגדי המודות ונחת שולחניך מלא דשן ברבורים אבוסים עגלי תלתא וכיוצא. הראית כי מכל כלי חמדתיך אין כל מאומה בידך לך טרדין מפני אינשא וגזירת עילאה בא בצור והטמן בעפר מקום רימה ותולעה ובשמו כ"ז עד עיניו, יעזוב דרכו ומחשבותיו בתאוות גופניות העריות ומאכלות גדולי גדולים מיסוד המים הרעים. ולפני מי אתה עתיד וכו' בזה ינצל מכל דיבור אסור כי כח הדיבור מנחה היא שלוחה מהבורא ית' אל האדם ויבדל אלהים בינו ובין חיות ובהמות והוא עתיד ליתן דו"ח על אשר נשתמש במתנתו נגד רצונו ובכלל לעובדו ביראה ואהבה ושמחה ונמצא כי בהסתכלו בג' דברים אלה ניצול משריגי ענפי העבירות אשר השתרגו ועלו מחומר ד' יסודות עכ"ד.

ובזה פי' בס' ברכ"א כו' מ"ש בחולין וז"ל אמר רבא חמשה אונזי אית לריאה תלתא מימינא ותרי משמאלה. תכונה כי הנה באותו הפ' אמר ר' הסתכל בשלשה דברים עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. ונמצא לפי"ז כי יש לאדם חמשה מיני הסתכלות והם א' עין רואה. ב' אוזן שומעת. ג' לפני מי עתיד וכו'. ד' מאין בא. ה' ולאן הוא הולך. יען כי הסתכלות של וכל מעשיך וכו' זה נכלל בכלל ולפני מי אתה עתיד וכו' כי הכל א' ועיקר הכונה של וכל מעשיך בספר נכתבין הוא כדי שיחשוב בזה שצריך ליתן דו"ח על מה שכתוב בספר. ובזו"ו דהכונה לרמוז כי ריאה מלשון ראייה רמז להסתכלות הנז"ל שצריך האדם להסתכל ולראות בעין שכלו בהם והם חמשה כנז"ל וקראם אונזי מלשון מצאתי און לי שמהם ימצא האדם חוזק ואומץ וריוח טוב בעבודת ה'. והנה ידוע שהשמים יש לכנותה בצד ימין דכתיב וימיני טיפתה שמים ונמצא שנבראת בימין והארץ יש לכנותה לצד שמאל כמש"ה אף ידי יסדה ארץ ודרז"ל על השמאל. והנה ג' הסתכלות של עין רואה ואוזן שומעת ולפני מי עתיד וכו' כל אלו בשמים כי פעולות אלו הם בשמים וזהו תלתא בימינא ר"ל מצד השמים שנבראת בימין ושני הסתכלות של מאין באת ולאן הולך הם בארץ לז"א ותרי משמאלה ר"ל בארץ שנבראת בשמאל.

באו"א פי' דרך רמז כו' הגמ' הנו' עפ"י שפי' ה' קו"י כו' הפ' שמח בחור וכו' ודע כי ע"כ אלה וכו' ואמרו בשבת ס"ג אמר ר' הונא ע"כ דברי יצה"ר מכאן ואילך דברי יצה"ט ולכאורה ק' שיהיו שני הפכיים נאמרים בפסוק אחד. אבל דע כי הקב"ה ברא באדם יצה"ט ויצה"ר וקבע זמן לכל א' כי מעת צאתו מרחם עד כלות ימי העליה הוא זמן שליטת יצה"ר באדם שאו יכול לפתותו מחמת רתיחת ילדותו. אכן בבוא זמן הירידה בראות האדם ימיו הולכים ודלים

ימי הרעה התחילו לבא אז יתבונן על דרכיו ויפקח עיניו על ימי עלומיו שהלכו לאיבוד ואז ימצא היצה"ט דרך להוכיחו ולומר לו מה לך נרדם עד מתי לא תסיר הבגדים וכ"ו ולא תדע כי המיתה קרובה לבא וכיוצא בדברים אלו ואז אין מקום ליצה"ר עוד לפתותו כדרכו כי לא ישמע לו ולכן יתחכם היצה"ר לבא בתכונת יצה"ט ובראותו שהאדם מתחרט ורוצה לשוב אז בא אליו בדמות יצה"ט ומפחידו בהגדיל ענשו מאד על חטאיו עד אשר לא יספיקו בידו לעשות תשובה וכה יאמר לו, בן אדם האם דבר קטן וקל הוא בעיניך דרך התשובה הלא כל ימך לא יספיקו ואם תוכל שאת כובד התשובה על עונותיך הלא כאשר איבדת עולמך המעותד לעוה"ב כן תאבד יתר שנותיך בעוה"ז ותהיה קרח מכאן ומכאן לכן חדול מזה ואכול ושתה וייטב לבך כי עוה"ב לא תושיע עוד. וזהו ע"כ דברי יצה"ר שאומר לו בילדותו שמח בחור וכ"ו מכאן ואילך דברי יצה"ט ר"ל שהיצה"ר בעצמו מתחפש ומדבר דברי יצה"ט להגדיל בעיניו דרכי התשובה ולהרחיקו ממנה באומרו ודע כי על כל אלה וכ"ו וכמ"ש בעל העקידה שהיצה"ר לפעמים מתלבש בדמות יצה"ט ובטענותיו והראשון היה עשוי שאמר הנה אנכי הולך למות שזהו טענה המביאה את האדם לדרך הטוב ומסיים עילת זו הטענה ולמה זה לי בכורה עכ"ל ז"ל. והנה שלשה דברים של מאין באת וכ"ו כולם הם דברי יצה"ט שהוא מניח לאדם להסתכל בהם בג' יחד בכל ימיו ואמנם יש בהם שתיים שהם שייכים ג"כ למלאכת יצה"ר שגם הוא עוסק עם האדם בהם שמניחו להסתכל בהם אך אין מניח את שתייהם יחד אצלו. אלא בתחילת ימיו אומר לו דע מאין באת מטיפה סרוחה וא"כ אתה מלאך שתענה את גופך ותסגף עצמך ולא תמצא מנוח בתאוות עוה"ז, הלא באת מטיפה סרוחה וכל מה שאתה עושה אין נחשב לך עון וכל מה שתקיים מן התורה ומצות נחשב לך להרבה וכזאת אומר לו שמח בחור וכ"ו וכ"ז הוא בתחילת ימיו. אמנם בסוף ימיו שכבר הרשיע הרבה אז יעשה לו הסתכלות להפך שאומר לו דע לפני מי אתה עתיד וכ"ו. ור"ל לו הסתכל מה אתה רוצה לתקן מעשיך, הלא לפני ב"ו אתה רוצה לתת דו"ח כדי שתוכל להכחיש איזה דבר ותעשה חנופה לו שע"ז אפשר שתצא נקי בחשבונך הלא לפני הקב"ה שאין לפניו לא עולה וכ"ו ולא תוכל להכחיש שום דבר אפי' דברים שאדם דש וכ"ו וא"כ מה כחך לתקן אפי' אחד מאלף ובהכרח שסוף כל סוף תרד לגהינם וכיוצא שאר עונשים א"כ מאחר שבין הכי ובין הכי אין אתה ניצול לגמרי למה לך להצטער בקצת שנים אלו הנשארים לך בעוה"ז. הלא טוב לך שתשלים ימך בטוב בעוה"ז ואח"כ משפט אחד יהיה לך. וזהו מה שאומר לו בסוף ימיו ודע וכ"ו והיא הסתכלות הנז' שאמר התנא לפני מי אתה עתיד וכ"ו. ונמצא ששני הסתכלות הנז' שהם תרי מני תלתא והם מאין בא ולפני מי עתיד וכ"ו הם נכנסים ג"כ למלאכת יצה"ר. אבל לאן הולך לא ירצה היצה"ר לעורר בו את האדם לא בתחילה ולא בסוף כי הוא ירא פן בזוכרו יום המיתה ע"ז ימאס בתענוגי עוה"ז כי כל שעה יאמר שמא קרוב עתו וא"כ נמצא כי לא שייך לעסק יצה"ר כ"א תרי מני תלתא. וידוע שמשכן יצה"ט הוא בימין ויצה"ר הוא בשמאל ע"ד לב חכם בימינו וכ"ו. וז"ש חמשה אונני אית לריאה ר"ל בהסתכלות יש חמשה חזוקים וכוחות תלתא מימינא ר"ל ג' חזוקים יש בצד הימין הוא היצה"ט שיניח לאדם להסתכל בג' הנז"ל כדי שע"ז יתחזק בעבודת ה' וימעט הגאווה וכ"ו

כנז"ל. ויש עוד תרי משמאלה ר"ל ב' הסתכלות מצד יצה"ר שהם תרי מני תלתא הנז"ל שהם ג"כ חלוקים במעשיהם שהא' יעסוק בו עם האדם בתחילת ימיו והב' בסוף ימיו כאמור וכאשר ישמע האדם ליצה"ט בזה יהיה לו טוב לו בעוה"ז ובעוה"ב ועליו תבא ברכ"ט. ע"כ.

והרב עוללות הבציר פ' מקץ רמז בכז' התנא שאמר הסתכל וכז' עפ"י מ"ש האר"י ז"ל כי נשמת האדם היא חלק אלה ממעל ר"ל מספרה העליונה הנק' אין סוף וזש"ה והחכמה מאין תמצא ר"ל החכמה היא הספרה שניה היא השתלשלות השפע מאין, מאין סוף כביכול גם את זה לעומת זה עשה האלהים יש ג"כ עשר ספירות בקליפה וספירה עליונה של הטומאה נקראת אן בלי יו"ד. וז"ש שלוחי בלק כי בלק היה יודע הרבה ג"כ בכחות הטומאה כמש"ה וילכו זקני מואב עם זקני מדין וקסמים בידם והיה רוצה לידע באיזה מדרגה הוא בלעם ואמרו לו מאן בלעם שבלעם הוא בקליפה תיורת גבוהה היא קליפת אן עכ"ל. והנה ידוע שהאדם נקרא מהלך שצריך לילך כל ימי היותו על האדמה ממדרגה למדרגה עד שיחזיר נשמתו למקום מחצבתה וכמו כן הנפש החוטאת הולך ג"כ ממדרגה למדרגה בקלי' כל מה שיחטא יותר הוא מכניס הנשמה לטומאה ביותר והנה בגמ' אמרו ע"פ כי גדול כים שברך אמרו מי שעתיד לרפאת שברו של ים הוא עתיד לרפוא שברך והפ' הוא עפ"י מה שפ"י כז' אומרו מחצתי ואני ארפא אמרו בגמ' ממה שמחצתי אני ארפא והפ"י הוא כך שאנחנו עכשיו בגלות תחת ממשלת הקלי' הוא הסט"א והיא נקראת נחש וכשירצה הקב"ה לגאול אותנו אזי יקח הנו"ן מנחש הוא חמשים ויעשה ממנה מ"י הוא ג"כ חמשים ומנחש נשאר "חש" ו"מי" הוא משיח וז"ש ממה שמחצתי ר"ל בנחש, בזה אני ארפא שאעשה מנחש משיח. ואפ' שז"ש בגמ' כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם ר"ל כשהנחש הוא בשלימות הוא רע להם ורע ג"כ לעולם שאנחנו בגלות אבל פיזור לרשעים ר"ל כשהקב"ה יפזר הנו"ן מנחש ויעשה ממנה "מי" הנאה להם שלעתיד ימתן הכל בקדושה והנאה לעולם שיבא משיח. והנה בגמ' אמרו שלעת"ל יעשה ה' סעודה לצדיקים דהיינו סעודת לויתן ועכשיו הלוייתן הוא בים נמצא במקום שמונח זה הדג חסר מן הים וכשיקח הקב"ה אותו אזי יתמלא הים במקומו ולוייתן נקרא בלשון"ק נו"ן. את התנינים הגדולים, פרש"י זה לויתן ובת זוגו. נמצא במקום שצריך להיות ים הוא נו"ן. וזש"ה כי גדול כים שברך השבר שלנו הוא כמו השבר של ים כמו בים במקום ים הוא נו"ן כמו כן אצלינו במקום "מי" הוא "נו"ן בנחש "מי" ר"ל כשעושה מהנו"ן מ"י ירפא לך וז"ש בגמ' מי שעתיד לרפאת שברו על ים ר"ל כשיקח הנו"ן ויעשה מ"י במקומו הוא עתיד לרפא שברך ג"כ ויעשה מהנו"ן של נחש מ"י יבא משיח. והנה בגמ' אמור אין בן דוד בא אלא בדור כולו זכאי או כולו חייב אבל כשיהיה כולו חייב הקב"ה מעמיד עליהם מלך כהמן כדי שיקויים בצר לך ומצאוך זכו' ושבתי עד ה' אלהיך כי אל רחום ה' אלהיך. וז"ש התנא הסתכל וכז' דע מאין באת ולאן אתה הולך ר"ל ממקום גבוה מאין סוף ולאן אתה הולך לקלי' "אן" ואם אתה ר"ל כשאנחנו במדרגה שפלה כזו סמוך לקלי' "אן" הוא כולו חייב א"כ יבא משיח לז"א לא כן הוא כמו שאתה סובר כשיהיה כולו חייב יבא משיח בפשיטות אלא שהקב"ה יעמיד מלך כהמן ויגזור גזירות רבות וז"ש ולפני מי ר"ל קודם שנעשה מהנו"ן מ"י אתה עתיד ליתן דין וחשבון א"כ למה לך להמתין עד כה. א"ד ז"ל.

רש"א ג' שאכלו וכו' שני כי כל שולחנות מלאו קיא צואה. פי' החיד"א ז"ל בפת"ע וז"ל אפש"ל דרך רמז כי אל"ף גי' קי"א והוא לשון לימוד שאם אומר ד"ת הוא אלף לשון ואאלפך חכמה. ואם אינו אומר ד"ת נעשה קיא תמורת אלף וזבחי מתים הוא ע"ז וזהו צאה גי' צ"ז שהוא ע"ז כמשו"ל אין צו אלא ע"ז דכתיב הואיל הלך אחרי הצו וא"ש דע"ז קרי צו כי הוא גי' צאה.

א"ב אפשר במ"ש בס' הגן דק' ברכות וי"א ברוך אשר בברוך שאמר גי' קי"א שהם ק' ברכות וי"א ברוך הנז' והם כנגד קי"א פסוקים שבפ' ויקרא כי כל המברך בתורה כהוגן כאלו הקריב קרבנות שבפ' ויקרא עכ"ד ובוה אפ' דשלחן הוא כמזבח ואם אמרו ד"ת הוי כמקריב קרבנות שבפ' ויקרא שיש קי"א פסוקים. והשולחן כמזבח והלימוד אלף גי' קי"א ואם לאו נהפך לקיא צואה במקום הקרבנות הכתובות בקי"א פסוקים. וזה טעם מ"ש במנחות דהעוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבנות דלימוד אלף גי' קי"א כאלו הקריב כל הקרבנות אשר בקי"א פסוקים שבפ' ויקרא. ועוד אפ"ל כי „עולה" גי' קי"א כי הלימוד הוא אלף קי"א נחשב כעולה גי' קיא". עכ"ד ז"ל.

ר' ישמעאל אומר הוי קל לראש וכו' פי' החיד"א בפת"ע וז"ל אפשר דה"ק הוי קל לקום לראש ישיבה וגם זנוח לתשחורת למי שהוא יניק וחכם וגם והוי מקבל את כל האדם אפי' סבי ארמאי שנקראים האדם כמ"ש התוס' בשם ר"ת.

א"ב אפשר במ"ש המפ' בפ' הוא ישופך ראש דהאדם יכניע יצה"ר כשלא ישמע לו בתחילה ויתגבר בראש וז"ש הוי קל להתגבר לראש בתחילת פתוי היצה"ר וכיון שעברו רוב שנותיו לא יחטא וז"ש ונוח לתשחורת בזקנה כחד פי' רע"מ ז"ל עכ"ד.

תן לו משלו שאתה ושלך שלו שני כי ממך הכל וכו'. פי' ה' מערכי לב ד' ע"ז ע"ב במה שיש לחקור דאינו חייב הקב"ה לשלם שכר בנתינת צדקה שהרי אמרו בב"ב אמר ר"י מ"ד מלוה ה' חונן דל, אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו כביכול עבד לזה לאיש מלוה. נמצא דנתינת הצדקה היא הלואה להקב"ה והרי אמרו בפ' חזקת לזה מן העבד אין לו עליו כלום דלגלויי זוזי הוא דבעי ופסקו הטור אה"ע סי' פ"ו וז"ל אף שלא מצאתי דין זה בפוס' שכן הדין בלוה מבנו וסמוך על שולחנו דאין לו עליו כלום דלגלויי זוזי הוא דעביד שהרי כשם שיד עבד כיד רבו כך יד הבן כיד אביו ואם כעבדים הרי אמרו אין לו עליו כלום וכו' ואם כבנים סמוכים על שלחן נחשבנו כדכתי' ואתה נותן להם את אכלם בעתו וא"כ אין מקום בדין שיתחייב הקב"ה לשלם על נתינת הצדקה. אלא דהסתירה לזה הוא שאין זה אלא במעות סמויים דשייך הטעם דלגלויי זוזי הוא דעביד אבל במעות גלויים לרבו שיש לו לעבד ממון חייב כיון דלא שייך ביה הטעם דלגלויי זכו' והרי לגבי הקב"ה אין דבר נעלם ממנו ואין גסתר מנגד עיניו וכתיב אשר בידו נפש כל חי וא"כ כ"ש שחייב שחשוב כאלו היו מעות העבד מופקדים ביד רבו דאין מעות גלויים יותר מזה. וז"ד תן לו משלו כיד עבד כיד רבו ולא תימא שיש מקום פיטור להקב"ה לשלם לך שכר מטעם דלגלויי זוזי הוא דעביד שזה הבל ורעות רוח שאתה ושלך שלו וחשיב כאלו מעות הצדקה היו מופקדים ביד הקב"ה דאין לך מעות גלויים יותר מזה וכן בדוד הוא אומר

כי ממך הכל ומידך נתנו לך דהכפל בא לומר דלא שייך כאן לומר לגלויי וכו' כיון שהכל גלוי לפניו ומידו הכל. ע"כ.

חביבין ישראל שנקראו בנים וכו' חביבים וכו' שניתן להם כלי חמדה. פי' ה' אשד הנחלים ז"ל ד' מ"ח בהק' מ"ש ה' מוהר"י אלגאזי ז"ל לביטול טענת מודעה במ"ש הראד"ב בתשו' על אודות אב שאנס את בתו שתמחול וכתב ז"ל דמה אונס היא זו הרי היא מתחייבת לקיים מצות אביה מן הדין וא"כ כשתמחול מה שהדין מחייבה היא עושה ואף שאביה היכה אותה על ככה לא הוי אונס שמא תאמר כך הא ליתא דאפי' מאביה נמי מקרי אונס דק"ל כבוד משל אב ואין מחוייב הבן לחסר ממונו בשביל כבוד אב, ואם אביה הכה אותה ופצעה על ככה ודאי דאנוסה היא דאנוסה שלא כדון דהא ק"ל כבוד משל אב ע"כ. וכתב ה' ז"ל דזה פשוט ומבואר דדוקא גבי אביו של ב"ו דכבוד משל אב דאינו חייב לחסר ממונו בשביל כבוד אביו אבל לגבי אבינו שבשמים כי ממנו הכל כי הוא הנותן כח לעשות חיל לכ"ע כבוד משל בן דהא של בן נמי דידיה הוא וא"כ הדר דינא דאע"ג דאנוסים היו ממנו בקבלת התורה לא חשיב אונס שהרי הם מחוייבים לקיים מצות אביהם יע"ש. ובזו"ו דהתנא סמך הני תרי מימרי אהדדי יען הא בהא תליא ותחלה אמר חביבים ישראל שנק' בנים והביא ראיה מקרא דכתיב בנים אתם לה' אלהיכם והיא הצעה למאי דסמך והיינו כיון דהם בנים למקום א"כ לא שייך כאן לטעון על התורה שהם אנוסים כיון דק"ל כבוד משל אב דה"ד לגבי אביו ב"ו דאינו מחוייב לחסר ממונו בשביל כבוד אביו משא"כ לגבי אבינו שבשמים כי ממנו הכל הדר דינא דאף שהם אנוסים מ"מ מוכרחים לקיים מצות אביהם וכיון שכן חביבים ישראל שניתן להם כלי חמדה דמעשה אינם יכולים לטעון אנוסים היינו והביא ראיה מפ' כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו בטענה זו וזה נמשך מפני שהם בנים למקום ולה' הארץ ומלואה. ע"כ.

והרב בן פדהצור ד' נ"א פי' כו' אומר חובה יתירה וכו' דכפל לשון למה. והוא במ"ש ה' מוהר"י אלגאזי ז"ל משם הש"ך תי' לחקירת הראשונים בטענת מה"ש דאיך נתנה לישראל כיון שהמלאכים הם מצרנים בה ואיכה משום ועשית הישר והטוב. ותי' ה' דמעיקרא קו' ליתא דכיון דהוא ית' ברקיע הו' ומה"ש ברקיע התחתון הו"ל כשכן וק"ל בפ"ק דבתרא דשודא דדייני ולפי' התוס' פי' שודא דדייני הוא למי שאוהב הדיין יותר וישראל הם עם אוהבו וא"כ דל מהכא דינא דב"מ א"ד. נמצא דכל זכיותינו בתורה יותר מן המלאכים משום דלנו אהב יותר ומשו"ה דינא הוא דלנו יתן, וז"ש התנא חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכ"ת איך ח"ו הקב"ה עביד הכי כיון דהאיכא משום ועשית הישר והטוב וזאת התורה חמדה מה"ש באומרם תנה הודך על השמים ודינא קא תבעי ויהי כמשיב חובה יתירה דייקא כלומר בשביל שחובה יתירה נודעת להם שהקב"ה אהבם יותר מן המלאכים ובדין התורה צריך להיות שודא דדייני ולפי' התוס' למי שאוהב הדיין יותר יתן א"כ הקב"ה אהב אותנו יותר מן המלאכים ומשו"ה נתנה לנו. ע"כ. הכל צפוי וכו' פי' החיד"א ז"ל בפת"ע ז"ל כתוב בס' כלי חמדה פי' משנתנו בחקירת הראשונים מדוע לצדיקים משלם איזה חטא בעוה"ז וכל מע"ט לעוה"ב ולרשעים משלם קצת מצוות בעוה"ז וכל עונותם נפרע מהם

בעושים מרים אחר מותם. והתי' דאולינן בתר רובה שהצדיקים שהמע"ט הם רוב והחטאים מיעוט בטילי ומשלם בעוה"ז וכן לרשעים שהרוב עונות הם העיקר וקצת מע"ט מיעוט ובטילי ופורעים להם בעוה"ז. וז"ש הכל צפוי והרשות נתונה כי הבתירה ביד האדם ובטוב העולם נדון לשלם לצדיקים חטאתם בעוה"ז ולרשעים מצות שעשו וכי תאמר מאי טעמא הלא טוב להניח המצות המועטות לרשע בעוה"ב לפחות שיזכה קצת. לז"א והכל לפי רוב המעשה דאולינן בתר רובא. ע"כ. באו"א פי' ה' אשר הנחלים ז"ל דף ס"א ע"א וז"ל במשז"ל לעתי"ל הקב"ה יושב בדין על מלכות הרשעה ואומר לה למה היית משעבדת בבני והיא אומרת לא אתה מסרת אותם בידינו והקב"ה אומר לה בשביל שמסרתי אותם בידיך לא שמת עליהם רחמים והכונה דאמת שמסר לנו בידם שיהיו משועבדים שעבוד קל לא שעבוד קשה ומר וכמש"ה אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה. ונבא לדברי התנא שאומר הכל צפוי שהוא ית' צופה ומביט מעשה רעים המשעבדים בישראל והרשות נתונה בידם של הגויים לשעבדם ואעפ"י שיש להם רשות עכ"ז ובטוב העולם נדון לשלם להם כרעתם ולזה נרגש כיון שברשות הם עושים איך ידון להם ולזה תי' והכל לפי רוב המעשה דמה שידון להם הוא על רוב המעשים אשר לא יעשו כמש"ה אני קצפתי כו'. ע"כ.

הכל נתון בערבון וכו' החנות פתוחה וכו' פי' ה' מערכי לב ז"ל דף ג"ד ע"א וז"ל נראה דהוצרך לא למינקט לה בהכי דהנה לכאורה היה מקום לפטור את כל העולם מכל העונות בכל שנת שמיטה דכל העבירות אינם אלא כמלוה לגבי השי"ת והשמיטה משמט את המלוה והרי הקב"ה משמר את התורה כמ"ש במ"ר פ' משפטים ע"ש. אך על האמת זה אינו דתנן פי' דשביעית הקפת החנות ושכר שכיר אינו משמט ופי' הטעם דאין זה חוב כיון דאינם בדרך מלוה וכפי' הרמב"ם בהלכות שמיטה. וא"כ ענין העונות אינם כדרך מלוה אלא כהקפת חנות. ולזה השמיטנו התנא אחר דתני ומצודה פרוסה על כל החיים. שלא יעלה בדעת החוטאים לומר שעונותיהם מלוה לגבי ה' ושנת השמיטה משמט את כל העונות לז"א שזה אינו דאין העונות כמלוה אלא כהקפת חנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח. וא"כ מדינא אינו משמט העונות אלא דממידת טובו ית' אמרו במדרש דבזכות שמיטת כספים אמר הקב"ה אם אינכם גובים החובות גם אני לא אגבה העבירות שלכם אף שאינכם בדין שמיטה. ע"כ.

פרקי אבות פרק ד'

בן זומא אומר איזהו חכם הלמד מכל אדם. פי' החיד"א ז"ל בפת"ע וז"ל שמעתי במ"ש פ"ב דתגיגה ור"מ היכי גמיר מפומיה דאחר ומשני דגדול שיש בו שכל טוב לברר הטוב טוב ולזרוק השאר שרי ע"ש. וז"ש איזהו חכם שיקרא באמת חכם ואמר הלמד מכל אדם אפי' ממי שאינו צדיק דאז מוכרת דהוא חכם ויש לו ברירה כמו שעשה רבי מאיר שלמד מאחר. ע"כ.

באו"א פי' ה' הנו' וז"ל דודאי מכל הענינים והמקרים מכללן ופרטן מכל אשר יעבור וקרה איזה מקרה ללמוד חכמה ומוסר. דאם בא לאיש העושה דבר טובה יש ללמוד ממעשיו הטובים וממדותיו וכיוצא. ואם בא לו לזה האדם

צער או הפסד יש ללמוד כיצד נמשך לו ההפסד אם מעשיו גרמו או מדותיו או התחברותו לרשעים ולהתרחק מכל הגורם לנוק הזה. וגם מבעל מלאכה ואומנות יש ללמוד לראות שקם בהשכמה ובזריזות להביא טרף לביתו וק"ו למי שיש לו לעבוד בוראו שיעשה כן להודרו מאוד דאם להרויח כדי להתפרנס הגוף ככה יעשה ברצון טוב ובזריזות, כ"ש להתפלל לה' אשר ממנו הכל. וכיוצא אין שום דבר קל טוב או רע שאין ללמוד ממנו כמה שריגים וענפים לסדר עבודת ה'. וז"ש איזהו חכם הלמד מכל אדם קטון או גדול בעל שכל ופתי חכם סוחר בעל אומנות או משרת כי בחכמתו כל אדם שיראה יתבונן בעניניו ומקריו וילמוד לטוב ולמוטב. וז"ש מכל מלמדי השכלתי כל' יותר מכל מלמדי שלימדוני הסתכלתי בשכלי יותר ובהסתכלי בבינת הלב למדתי יותר מכל מקרה ומכל אדם וזה נאה לקרותו חכם. ע"כ.

איזהו גבור הכובש את יצרו פי' בס' לקוטים יקרים הד' ה' אלה' ז"ל פ' תשא וז"ל עפ"י משל לאחד שהיה משמר חנותו בא גנב לגנוב תכף התחיל לצעוק צעקה גדולה וברח הגנב אבל צריך לעמוד על המשמר פן יחזור לבא כי הגנב הולך ושב לראות אם יש מקום לגנוב. אבל היה משמר אחר שהיה יותר גבור וכראותו שהיה בא הגנב שתק ועשה עצמו כאילו ישן הוא עד שנכנס הגנב לחנות ותפסו וקשרו בחבלים והכהו מכות גדולות זה עשה גבורה ושמירה מעליא יותר מן הראשון כי זה נכון לבו בטוח שלא יתפרץ עוד הגנב לבא לחנות. כן יש שני מיני גבורות לענין היצה"ר יש שתכף בבא היצה"ר ומפתחו לדבר עבירה גוער בו ובורח מן העבירה והיצה"ר חוזר ונעור וצריך להלחם בו תמיד אבל יש יותר גבור שאם פגע בו מגוול זה על כל דבר שמפתחו שומע בקולו אבל מחליף טוב ברע כגון אם אומר לו שיאהב שום אהבה רעה אומר לו אעשה כדברך לאהוב אבל מה לי לאהוב את הדבר הרע הזה. אאהב את עצמי ואת נפשי שלא לאבדם, אאהב את השי"ת. וכן אם אומר לו שירא שום יראה רעה אומר לו אעשה כדברך אבל טוב לי ליראה את ה' הנכבד והנורא וכן על זה הדרך לענין הכבוד ואהבת הניצוח וכדומה. וכראות היצה"ר שע"י פחיתו עשה מצוה באופן דגמלא בעי קרנא אפי' אודניה גזיו מניה, מושך עצמו ומתיאש מלפתחו ונעשה מרע ריע. וז"א איזהו גבור לא הצועק וגוער ביצרו עד שיברח אלא הכובש את יצרו שכופתו ומניחו תחתיו באופן שלא יוסיף שוב אליו עוד. ע"כ.

בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. יל"ד דהול"ל וברח מן העבירה פי' החיד"א ז"ל משם ה' אברהם ה' חנניה ז"ל במ"ש במציעא דף ל"ב אותב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו וכתבו התוס' בפסחים דף קי"ג דאף דמצוה לשנאתו כיון שהוא שונא גם חבירו שונאו כדכתיב כמים הפנים וכו' ובאים לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר ע"ש. ולפי"ז אף דפריקה חמורה מטעינה מצוה להניח פריקה ולטעון לשונא לכפות יצרו. הראית לדעת דזמנין דצריך לעשות מצוה קלה לכפות היצר וז"ש הוי רץ למצוה קלה כמו טעינה כבחמורה כגון פריקה ואימתי זה כשאתה בורח מן העבירה עי"ז כי שונא הוא אז ראה הפקדתיך הוי רץ למצוה קלה ובזה מדוקדק לשון ובורח, ואפ"ל כי הן האדם בעבר יסודו והסט"א דבקה עמו וכשהוא מתלהב במצוה

ורץ בזה הוא נפרד מהסט"א ונעשה כבורח מן העבירה שהיא הסט"א וז"ש הוי רץ למצוה ובוה נקראת בורח מהעבירה עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' אם הבנים דף קי"ז ע"ג במ"ש פ' התכלת תניא אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעוה"ז ובעוה"ב איני יודע כמה צא ולמד ממצות ציצית מעשה באדם א' שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ת' זהובים בשכרה שיגר לה ת' זהובים וקבע לה זמן כשהגיע זמנו בא וישב על הפתח אמרה היא יכנס והציעה לו ז' מטות. שש של כסף ואחת של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב. עלתה וישבה ע"ג עליונה ערומה ואף הוא עלה לישב ערום באו ד' ציציות וטפחו לו על פניו נשמט וישב ע"ג קרקע. אמרה לו איני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה וכתיב בה אני ה' אלוהיכם אני שעתיד ליפרע ואני עתיד ליתן שכר נדמו עלי כארבעה עדים. אמרה לו איני מניחתך עד שתאמר לי שמך וכו' אמר לה וכתב ונתן בידה עמדה וחילקה כל נכסיה שלישי למלכות ולעניים והניחה לה שלישי חוץ מאותם מצעות וכאה למדרשו של ר' חייא אמרה לו צוה עלי ואתגייר אמר לה בתי שמא וכו' הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה לכי וכי במקחך. אותם מצעות הציעה בהיתר. זה מתן שכרו בעוה"ז ולעוה"ב איני יודע כמה ע"כ. ומהרש"א בח"א פי' דקרי לה מצוה קלה למצות ציצית היינו נגד מצות החמורות שהם בסקילה ובכרת ע"ש כבר נאמר כי מצות ציצית היא קלה ואפי"ה מהניא סגולתה להנצל מדבר עבירה כמעשה הזה. ובזו"ו כו' התנא הוי רץ למצוה קלה דהיינו מצות ציצית שתהא זהיר בה בקיומה ועי"ז מלבד שכר עוה"ב אשר ינתן לך אף גם זאת ובורח מן העבירה ר"ל יועיל לך קיום מצותה שאם יבא דבר עבירה לידך אם אתה זהיר בה יועיל מאוד לברוח מן העבירה כמעשה הנז' שנדמו לו כד' עדים ופרש מן העבירה. ובר מן דין ידוע תדע שמצוה גוררת מצוה דהיינו דדבר זה למדנו ממצוה קלה של ציצית דע"י שהיה זהיר בקיום מצוה זאת דציצית נגרר מזה מצוה אחרת שחזרה מגיותה ונעשית גיורת וזכותה תלוי בו באותו אדם כי בסיבתו באה לחסות תחת כנפיו ית' ודבר בהפוכו ועבירה גוררת עבירה ר"ל דאם אדם עובר על מצות ציצית שאינו לובש עי"ז עובר עבירה אחרת להכשל בזנות זונה שהרי אין לו ציצית להדמות לו כד' עדים להיותו נפרש מהעבירות באופן כי עבירה גוררת עבירה ואמר ששכר מצוה וכו' כמו שפי' הרב ז"ל שהעושה מצוה אחת הגה שכר אתו שיומינו לו מן השמים מצוה אחרת והיינו קמייתא וכדאמרן. ע"כ.

ר' לויטס איש יבנה אומר מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רימה. פי' החיד"א בפת"ע וז"ל יובן דרך הלצה אזהרה לעשיר שלא יתגאה וז"ש מאוד מאוד ע"ד ובכל מאודך אם יש לך עושר רב הוי שפל רוח וכן עשיר ר"ת י"שפיל עיצמו שתקותו רימה. והרב זרע ברך פי' במשז"ל דעד דור אנוש לא שלט רימה לגוף וז"ש שתקות אנוש רימה שמדור אנוש נגזר רימה. והרב זכרון יוסף פי' דאמר פילוסוף אחד דמסברא מותר לשעבד בבהמות כי מהם אנו אוכלים והשיבוהו א"כ נשתעבד אנו לתולעים שיאכלו בשר האדם. וז"ש

מאוד מאוד הוי שפל רוח יותר משפלות. הבהמה שתקות אנוש רימה ויותר גדולה מבהמה שאדם אוכלה והאדם אוכלת אותו התולעת א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' מוהר"ש אלגאזי ז"ל ה' מערכי לב ז"ל דף י"ב ע"ג כתב ודקדק אומרו שתקות אנוש רימה הול"ל שסוף אנוש רימה שאין אדם תקותו ותוחלתו להיות רימה שאם לא תשלוט בו רימה הוא טוב לו כמ"ש קשה רימה למת וכו' ופי' חז"ל עמ"ש רז"ל בפ' אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל, דמתי ישראל הם כתולעת המשי שתוזרת לחיותה כן ישראל עתידים לקום בתחית המתים. וידוע משז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער בתה"מ. מעתה זהו כו' התנא מאוד מאוד הוי שפל רוח שיתרחק מן הגאווה בתכלית הריחוק והטעם שתקות אנוש רימה ר"ל שכל תקותו ותוחלתו היא שיחיה בתה"מ אינו אלא מתולעת המשי שחוזר לחיותו וא"כ אין ראוי שיתגאה האדם כלל כי ע"י הגאווה אינו קם בתחית המתים והוא תקותו להיות כרימה שיקום בתחית המתים א"ד ז"ל.

ר' ישמעאל אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה, וגזל, ושבועת שוא. פי' ה' ברכ"א יצ"ו בהק' מ"ש רבינו האר"י ז"ל על מאמר הוזה"ק ע"פ כי יהיה נערה בתולה נער כתיב, עדלת קבילת דכר אתקריאת נער ולבתר אתקראת נערה ע"כ. פי' ה' ז"ל דהנה שם אדני מורה על דין וכן ג' אותיות אחרונות הם דין ונשאר אות א' שהיא בח"י רחמים שהוא משם אהי"ה שהוא רחמים ולכן נקראת המלכות דינא רפיא וכבר ידעת דשורש כל הדינים הם הג' והם ה"פ דין שבשם אדני וה"פ דין גי' ש"ך דינים וכשמתחברים עמהם חמשה אלפין שהם ה' שמות אהי"ה שהם רחמים גמורים עם החמשה דינים אז נמתקו ונתבסמו החמשה פעמים דין ונעשה חמשה פעמים אדני שהם גי' שכ"ה ואז נקראת המלכות דינא רפיא דשם אדני האלף שבו מורה רחמים ושאר האותיות הם דין ולכן הם דין מזוג, באופן כי שם אדני הוא דינא רפיא ואז הם שכ"ה גבורות, ובהיותם שכ"ה הם ממותקים ונמצא כי הש"ך מאירים מאות א' וז"ס נער' נערה, כי נער' גי' ש"ך ניצוצות עד לא אתבסמו איקרי נער, ונערה גי' שכ"ה שנתבסמה ע"י שם אהי"ה ואז נקראת נערה יתיר ה' עכ"ל הטהור. נמצא"ל דשם אדני אותיות דין לבדם, הם דין קשה והם גי' נער וכאשר ימשך להם אות אלף מן שם אהיה ויהיה שם אדני שלם אז יתמתקו הדינים ויתתקנו. וידוע מ"ש בספר יצירה שתי אותיות בונות שני בתים ג' אותיות בונות ו' בים ד' בונות כ"ד בתים חמש בונות ק"ך בתים. ולכן תמצא שיש בשם אדני כ"ד צירופים ובשם אלהים ק"ך צירופים כי זה ד' אותיות וזה חמש אותיות ואמנם זה דוקא כאשר ימשך האלף ויתחברו באותיות דין ויהיה אדני ד' אותיות שבונות כ"ד בתים. אבל אם ע"י העוונות יהיו מפרידים ח"ו אות האלף ויהיו אותיות דין ח"ו לבדם בסוד נער אזי לא יהיה בו כ"ד צירופים כ"א ו' צירופים כי ג' אותיות בונות ו' בתים. עו"ן מ"ש ה' מנחם עזריה אופן כ"ה וז"ל רצה משה להמתיק ולתקן הקלקול הגדול שבא מהטא אדה"ר שהטיל הנחש בחוה כ"ד זיני דמסאבותא כמ"ש בזוהר ע"פ ואיבה אשית כמגין ואיבה הטיל הנחש וזהמה. שמתחלה קישט הקב"ה לחוה בכ"ד קשוטין תכשיטי כלה כמו שדרשו ע"פ ויבאה אל האדם מלמד שקישט הקב"ה לחוה בכ"ד תכשיטין ולמדו מתיבת ויבאה שהוא חסר יו"ד כמנין כ"ד ואלו הכ"ד קשוטין היפך הנחש

ועשה מהם ואיבה ואח"כ באו אבות העולם וד' אמהות שהם תקנו עון אדם וחוה וחזרו השבטים וקלקלו בשעת מכירת יוסף ולכן אתמר ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי ר"ת ואיבה וזה גרם להם גלות מצרים ואח"כ כשיצאו ממצרים אתמר שם היום אתם יוצאים ב'חודש ה'אביב ר"ת איבה שהגיע זמן שתיפסק זוהמת הנחש שהטיל איבה בין אשה יראת ה' שהיא השכינה, וכשישראל עמדו על הר סיני אז פסקה זוהמתם לכן היו הלוחות כתובים מזה ומזה שכל לוח היה ו' באורך ו' ברוחב הרי י"ב טפחים בכל לוח, נמצא בב' לוחות כ"ד טפחים זהו סוד הפ' מזה ומזה הם כתובים בזה ביטלו כ"ד זיני דמסאבותא ולכן בשעת העגל בשבירת הלוחות חזרה זוהמת נחש למקומה כ"ד זיני דנחש ולכן בסוף כ"ד דורות עבר חוב של עגל כ"ד כנגד כ"ד זינין אלו שגרם הנחש ואין לך פקידה שאין בה כ"ד חלק בהכרע ליטרא של עגל. גם במרגלים נרמו במ"ש ו'פגריכם אתם י'פלו ב'מדבר ה'זה ר"ת ואיבה ופרה אדומה שהיא רפואה של עגל אתמר שם ו'כל א'שר י'גע ב'ו ה'טמא ר"ת ואיבה והנה בשעת החורבן אז נפרע חוב של עגל דרש ר' לוי שם בזהר שמידת השררה איבה רעה ונרשם ברישא דקרא איבה י'שבה ב'דד ה'עיר רבתי עם היתה ר"ת איבה רעה גם רמו משה בראשי אתון ואתחנן אל ה' בעת ההיא ר"ת ואיבה שבשביל לתקן אותם כ"ד זיני דמסאבותא רצה ליכנס לא"י לכן פתח בשם של אדני שיש לשם אדני כ"ד צירופים בסוד א"ל י'שוב ד'ך נ'כלם ר"ת אדני דך הם כ"ד צרופי אדני, והם סוד כ"ד פרקי שבת כלה שצריך לחלקם בג' סעודות כי שבת היא כלה והפרקים שהם כ"ד כנגד כ"ד תכשיטי כלה ונרמו בפ' ו'שמרו בני ישראל א'ת ה'שבת ר"ת ואיבה לתקן כ"ד זיני דמסאבותא ואז השכינה שורה בבית והקל"י שהיא הגר שפחת שרי אומרת מפני שרי גברתי אנכי בורחת וע"ז ביקש משה לתקן כ"ד צירופי אדני וכו' ע"כ ע"ש. נמצינו למדין שתיקון כ"ד זיני דמסאבותא שהם כמנין איבה יהיה ע"י תיקון כ"ד צירופי אדני זה לעומת זה. ובז"ו דברי התנא החושך עצמו מן הדין ר"ל איש צדיק תמים בעל מעשים אשר כל מאמצו לחבר האלף עם אותיות דין למתק בזה הדינים ואינו רוצה להניח אותיות דין לבדם שהם מורים על דין אלא ירצה לחבר בהם תמיד את האלף והוא החושך עצמו מן הדין ר"ל מאותיות דין שיהיה אז אותיות אדני הנה ע"ז ממילא פורק ממנו איבה רמו לכ"ד זיני דמסאבותא כנז"ל שהם כמנין איבה שע"י שהוא מחבר את אלף עם אותיות דין בזה יהיה בשם אדני כ"ד צירופים כי ד' אבנים בינות כ"ד בתים ואז שפיר יהיה בידו כח לבטל כ"ד הנז' וז"ש פורק ממנו איבה וגם פורק ממנו הגזל וסט"א שגוזלת מן הקדושה שע"י ביטול האיבה הנז' ומיתוק הדינים לא יהיה כח בסט"א לגזול מן הקדושה כדרכה. וגם בזה מבטל ממנו שבועת שוא רמו למשחיתים הנקראים שוא שהם דרגא דשקרא הרוצים להשביע עצמם מן השפע הקדוש ושבועה לשון שביעה כי ע"י תיקון הדינים שעושה או יניה המשחיתים רעבים גם צמאים כמשה"ה והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה כי צריך להשתדל האדם בתיקון המדות ומתוק הדינים כדי להתליש כחם ולא יוכלו להיות שבעים וזהו לא ידעו שבעה כן צריך להיות כדי שע"ז מעט מעט יגרשם הקב"ה בב"א אכ"ר ע"כ.

אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד. פי' הנז' יצ"ו בהק' מ"ש ה' הא"מ וז"ל הב' נונין של ויהי בנסוע הארון שהם הפוכות וכפופות לרמז על ישראל שהם כפופים בגלות וכן ב' נונין באיוב ג"כ כפופים בפ' ויען ה' את איוב מן הסערה רמז לנו' ובהתקרב הגאולה יתקרבו הנונין האלו אחד אל אחד כזה [] [] ויהיו ב' מימין ואלו יבואו למקומותם בשני תיבות אחת בפ' ולא יאמין בחיין שצריך להיות בחיים ואחת בפ' ותעמוד לגורלך לקץ הימין שצריכה להיות הימים והיה הכל בשלימות ויבא אליו פתאום. ע"כ. הרי לך שיש ד' נונין דמורים על הגלות ואנחנו רוצים שנונין אלו לא ישארו במקומם אלא יתחברו ויתדבקו זכ"ז ולהיות ב' מימין הנז' שע"ז יבא אליהו בב"א אכ"ר. ובז"ו אל תהי דן יחידי תיבת דן רמז לד' נונין וזהו דן ר"ת ד' נון אל תהי יחידי ר"ל אל תניחם להיות עומדים יחידים יען כי לבסוף בזמן הגאולה אין דן יחידי אלא אחד ר"ל לא ישארו עומדים יחידים כל אחד לבדו אלא אחד ר"ל עתידים להיות אחד שיתחברו השנים מהם זה עם זה ויהיו מ"ם וזהו אחד וא"כ עליך המלאכה לגמור ע"י מעשיך הטובים לחברם יחד ולקרב ע"ז הגאולה בב"א אכ"ר. עכ"ד.

ר' בהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריו שחבריו יקימוה בידך ואל בינתך אל תשען. פי' ה' אל"ה ז"ל במה שיש לחקור איך התו' שהיא אשת חייל אין לה אורח כנשים הכשרות שאם בעלה כועס עליה היא מחזרת אחריו לראותו ולפייסו לא כן התורה דכתיב אם תעובדי יום יומים אעובדך זו אשה קשת רוח והתשובה לזה שיש ג' חלקים בין אשה גשמית לתורה שהאשה אין לה כ"א בעל אחד ואם הוא ירחיקנה, אנה תפנה? לא כן תורתנו הקדושה שרבים קופצים עליה. ב) האשה בעלה מפרנסה וכל מחסורה עליו לא כן תוה"ק ימים בימינה וכו'. ג) שהאשה צריכה להכיר שדעתם של נשים קלות והאמת עם בעלה והיא סרחה עליו ועליה לפייסו לא כן תוה"ק היא המלמדת לאדם דעת וכל שוגה לא יחכם וז"ש הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריו כדרך נשים כשרות שהרי חילוק יש א' שחבריו יקימוה ועוד שהיא נותנת בידך. ועוד ואל בינתך אל תשען כ"א לבינה תקרא ע"כ.

אל תסתכל בקנקן אפ"ל קנקן רמז לגוף שהוא קן לנשמה כמ"ש בחיקונין שלא יסתכל בגוף אלא במה שיש בו שהיא הנשמה שלפעמים יש קנקן חדש ר"ל גוף חדש אבל מלא ישן שהנשמה שבתוכו היא ישנה שבאת בגלגול כדי לתקן וישן ר"ל הנשמה הישנה אפ"ל חדש ר"ל מצוה חדשה לא עשה וא"כ יצטרך לחזור בגלגול ולכן צריך לתקן נשמתו בפעם הזאת ודו"ק.

ואל יבטיחך יצרך וכו', שעל כרחק אתה נולד וכו', ועל כרחק אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו' פי' ה' אברהם את ידו יצ"ו משם ס' שיחת חולין של ת"ת עפ"י משל נאה כי תהיינה לאיש ב' בנות הא' כעורה והא' ארורה אשר מחמת זה גדלו ולא נישאו ויהי היום ויבא שדכן א' ויאמר לאביהם הנה יש ב' אנשים א' סומא וא' חרש. אם יש את נפשך לתת הכעורה לסומא ולא יראה מאומה והארורה לחרש ולא ישמע צעקתה. וייטב הדבר בעיניו ויעש כן ויתן להם נדוניא והשיא אותם וישבו שנים רבות ועשו והצליחו. ויהיה היום ויבא רופא אומן ויאמר להם שיש בידו לרפאתם וגמרו אתו ליתן לו סך מרובה בשכרו וכן עשה

וירפא אותם. ויהי כי נרפאו נפלה מחלוקת גדולה בין נשותיהם כי זה ראה את המכוערת בחלקו וזה ראה את הארוזה הצועקת כנגדו. ובבא הרופא לתבוע שכרו לא רצו ליתן לו באומרים כי אין לו דמים בעבור זה כי רעה גדולה עשה עמהם ויבואו אל המשפט ויערכו טענותם והדיין אמר לרופא האמת שעשית עמהם רעה גדולה יותר מן הטובה לכן אתה מוכרח להסיר הרעה ולהשיבם כבראשונה יש לאל ידך ויען הרופא יש לאל ידי על נקלה זאת אצלי להחזירם כבתחילה יותר מלרפאתם. ויהי כאשר שמעו את פסק הדין ענו ואמרו כי אין רצונם בזה השיב הדיין א"כ איפא עליכם לשלם לרופא שכרו. כן הנמשל כאן דעל כורחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ואם כן בודאי לא היה מגיע לו שום עונש על חטאו. אך כיון דעל כרחך אתה מת אם כן לא ניחא לך למות ולהיות כבתחילה כקודם שנולד ורצונו בחיים א"כ בעל כורחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון עכ"ד וש"י.

באו"א פי' המפ' ז"ל במ"ש בגמ' ע"פ יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. שאומר הקב"ה לנשמה למה חטאת והיא משיבה אני לא עשיתי מאומה אלא הגוף. שואל לגוף אומר כן שהוא לא חטא אלא הנשמה וראייה לזה כי הוא יושב דומם בקבר אז נותן הקב"ה הנשמה בתוך הגוף ומחייה אותם ודן אותם. משל לחיגר וסומה וכו'. וז"ש ואל יבטיחך יצרך בטענתו שהשואל בית מנוס לך שתוכל לפטור עצמך מן הדין בטענה שמיום שבאת לשאול לא עשית כלום א"כ השואל בית מנוס לך להפטר ע"י מן הדין. שהרי ע"כ אתה חי שנותן הקב"ה הנשמה בתוך הגוף ומחייה אותם כאמור.

פרקי אבות פרק ששי

אמר ר' יוסי ה' קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום. והחזרתי לו שלום. אמר לי רבי מאי זה מקום אתה. אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב. אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה. פי' ה' אמר יוסף ז"ל דף קכ"ו עפ"י מה שידוע מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"י המשנה על הספקת הת"ח דלדעתו לאו שפיר עביד שיהנה הרב מתלמודו אלא יעסוק במלאכה ויתפרנס מעמלו ואל יטיל עצמו על הצבור. אכן מרן ז"ל פ"ג מת"ת כתב דמותו מכמה טעמים וכ"כ ביו"ד סי' רמ"ו דאפי' הוא בריא ויכול ליוון מעמלו מותר ליהנות משל צבור. וכתב משם מהר"י אברבנאל דע"כ נהגו בכל תפוצות ישראל שהרב מסתפק משל צבור כדי שלא יצטרך לעשות מלאכה ויתבזה. אך הביא משם רבינו יונה דדוקא משל צבור אבל משל יחיד לא. דהא דאמרו המביא דורון לת"ח וכו' היינו בדורון שרגילין להביא לאדם חשוב אפי' עם הארץ אבל כדי חייו לא. יע"ש. מעתה ז"א רצונך שתדור עמנו ואם אתה חושש לס' הרמב"ם דאוסר הנאת הלימוד ולא תאבה לי אני נותן לך, פי' במתנה משלי ובוזה אין חשש דאין אתה לוקח שכר רק מתנה וכבכורים דמיא דהיא מצוה. לזה השיבו דבר אם אתה נותן לי וכו' דממקום שבאת אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם כל שהוא משלך איני יכול לקבל כיון

דהוי משל יחיד דבשלמא משל צבור יש צד התר לדעת מרן ודע"י משא"כ משל יחיד דבודאי אסיר וק"ל.

באו"א פי' עפ"י מ"ש בברכות כל שיודע בחברו שרגיל ליתן לו שלום יקדים עצמו ופי' בחידושי אגדות דוקא ברגיל וה' זהב שבא כ' דרגיל לאו דוקא. תו אמרי' בגיטין אין כופלין שלום לגוי וכך פסק מרן סי' קמ"ח ואי חייש לאיבה לפיכך יקדים לו שלום שלא יצטרך לכפול. וז"ש פעם א' וכו' ופגע בי אדם א' דלא קי"ל בגוי אי רגיל להשיב שלום וס"ל כס' ח"א דרגיל דוקא. ע"כ שמתי פני כחלמיש ולא נתתי לו שלום אכן כאשר נתן לי שלום נמצא דקמ"ל דההיא דידוע ברגיל כח"א ועוד השמיענו כי בחזרתו לא התזיר לו כ"א שלום לחוד ולא כפלתי דחששתי דילמא גוי הוא וקי"ל אין כופלים וכו' ומשו"ה כי אמ"ל מאיזה מקום אתה העלמתי לו מושבי דחוששני לו לאיבה דנקיט בלבו לכן אמרתי סתם מעיר גדולה.

או יאמר במ"ש תרומת הדשן סי' קכ"ח משם מהרי"ו ז"ל על דברת רב הלומד בעיר אחת ובא רעהו וחקרו, לגרש ולקדש וכיוצא, והעלה דאין בזה משום עני המהפך בתררה ויד שניהם שזה, ומוכח שם דבלא קבלוהו עליהם לראשון ולא החזיק קא מיירי דאילו היכא דקבלוהו וזכה והחזיק לא מצי איך ליכנס ברשותו אע"ג דהשני גדול מהראשון וכ"כ הריב"ש יע"ש. בזו"ו, ותחילה שאל האיש מאיזה מקום אתה לדעת אם הוא מרביץ תורה במקומו להעלים עיניו בו דמאי חזית להנחית מקומו, ויהי כמשיב מעיר גדולה של חכמים וסתמא דמילתא אינו חשוב נגד זקני עמו. ויען האיש ההוא יש לו רב בעירו קבוע וקי"ל דאם החזיק במקומו אינו יכול הב' לבא בגבולו והוא חשקה נפשו בחבורתו לז"א רצונך שתדור וכו' פי' דלענין להרביץ תורה במקומו אי אפשר, דיש לנו רב ולא תוכל למשול ולהשתרר, אמנם אם רצונך שתדור דירה בעלמא בלי שום שורה ואני אתן לך משלי ולא מצבור רק משלי אני נותן כדי שתשכון כבוד בארצנו ויהי כמשיב אם אתה נותן לי וכו' לא אשמע לך לשכון רק במקום תורה. פי' במקום שאוכל להורות ולהרביץ תורה כדי להתחכם.

ואולם צ"ל למה צריך לשאול מאיזה מקום. יאמר לו להדיא תא לגבן. גם תשובתו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים בתו הוא מבקש דקא משבח נפשיה ועל מה שהשיב איני דר וכו', אטו למקום טרטראות קא בעי ליה? אכן יובן במ"ש הרמב"ם בפי' המשנה מכלל ראיותיו מהלל שהיה חוטב עצים ועוסק בתורה. ומרן דחאה דשמא במקומו היו לומדים הרבה ולא היו מספקים רק למפורסמים, אבל מי שזכה להורות דעת את העם היעלה על לב לחטוב עצים חלילה? נמצא דלהרמב"ם לא שגה ולמרן יש הפרש בין מקום שרבים מתרשבו ת"ח למקום שהוא יחיד בעירו או למפורסם אף במקום רבים. וז"ש מאיזה מקום אתה דאם עירך יש ת"ח רבים ואין מפרנסים אלא לגזולים אז אוכל לדבר כי תאוה נפשך להנאה זו שלא תשיגנה בעירך ואם עירך קטנה מן הסתם יש לך כדי צרכך ולא אוכל דבר. אז השיב מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אז אמ"ל א"כ לא תשיג במקומך להתפרנס משל צבור בא עתה במקומו ותדור עמנו ונעטרך בזהובים דלדעת מרן שרי והשיב לו אם אתה וכו' אתה דעתך כמרן ואני ס"ל כהרמב"ם דבכל גוונא אסור וכיון שכן איני דר אלא במקום תורה ר"ל במקום

ת"ח מרובים כדי שעי"ז לא יספיקו רק לגדולים ואמלטה רק אני בלי הספקה כי לדידי אסור.

או יובן במאי דקי"ל האומר לשליחו צא ושכור לי פועלים בג' והשלית אמ"ל בד' אם אמ"ל שכרכם על בעה"ב אין להם אלא ג' ואם אמר עלי אז הבעה"ב נותן ג' והשליח מפסיד אחד מכיסו כמ"ש מרן סי' של"ב. ואתמר במציצא דף ע"ו גבי אמ"ל שכרכם על בעה"ב וליחזי פועלי' היכי מתגרו ומאי תרעומת איכא ותי' בבעה"ב שיש לו שדות עסיקנן שמוכתא מלתא דאינו נשכר אלא ביוקר על אחרים דאמ"ל אי לאו דאמ"ל בד' הוה זילא בי לאתגורי ואבע"א לעולם בפועלים והיינו תרעומת דידהו דאמ"ל כיון שאמ"ל בד' טרחנא ועבידנא לך עבידתא שפירתא ופריך וניחזי עבידתייהו ותי' בהיפקא דמלי מיא ולא ידיע ע"כ. ומכאן פסקו הפוס' דאפי' אמ"ל שכרכם על בעה"ב אם שמין מעשיהם ושוים ד' נותן לו ד' אע"ג דאיתו אמר לשליח בג'. בזי"ו דהנה ההוא גברא הורה בעצמו שבא בשליחות אנשי עירו לשכור להם רב וכבר אמ"ל עד כמה יפסוק. אכן חשש פן יחשדנו ר' י' בן קסמא כי בבואו לעיר יפחתו לו מתנאו באומרם שאמרנו לשליח כך לכן קדם ואמ"ל מאיזה מקום אתה לרמוז תי' הש"ס הראשון והוא דאם ר' יוסי מאיזה מקום גרוע שאין מספקין בידו ללמוד או יש לחשוש שיאמרו לו בני העיר אשר בא לגור שם, השליח הטעך ולא ניתן רק כמנהג המדינה אך אם הוא מעיר שמספקין לו כל צרכו מוכרחים לתת לו כמו שיפסוק דמצי אמ"ל אי לאו דאמ"ל כולי האי הוה זילא בי מלתא לעקור דירתו ויש לו תרעומת. לז"א מאיזה מקום אתה והשיבו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים דמספקין מים ומזון לת"ח שבה וא"כ אם תפסוק עמי אפי' יותר לא יוכלו בני העיר לחזור דיש לי תרעומת משום דזילא בי מלתא ואיני נשכר אלא ביוקר מאחרים. אמ"ל ר' רצונך וכו' פי' אנכי הרואה דאינך חושש להזרתם אמנם לא כן אנכי עמדי וסו"ס תרעומת לחוד הוא שאית לך עליהם ולא תוכל להוציא מהם בדין. אמנם אם יש את נפשך שתדור וכו' ושלוחותיהו קא עבידנא ועלי לתקן הדבר ממחיתה שלא תקרב אליך כי אני אתן לך ומעתה ליכא למיחש למידי. או אמ"ל אם אתה נותן לי וכו' ר"ל מדברייך ניכר שאתה חושש בשבילי ומבקש זכות אני אומר לך חכם אתה עמל דהלא ידעת תי' תב' דש"ס דההיא דתרעומת איירי בפועלים דאמ"ל אי לא אמר בד' לא הוה עבידינן עבידתא שפירתא ופריך וניחזי אנן ותי' דלא ידיע נראה דאם ניכר מעשיו הטובים תהי משכורתו שלימה וז"ש מה לך לתצטער בעדי שאפי' אתה נותן לי כסף וזהב שבעולם ר"ל שתפסוק עמי הרבה אין חשש שיפחתו לו מטעם דאיני דר אלא במקום תורה ללמד את העם ולא לתפור בורות עד שלא יהיו נכרים מעשי אלא תורה ושכרה נראה לעין כל לכן איני חושש כלל את"ד ז"ל.